

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KONSTRUKCE KOLEKTIVNÍ PAMĚTI OBYVATEL SUDET NA
LIBERECKU

Biografické vyprávění druhé generace sudetských osidlovatelů

Bakalářská práce

Autor: Veronika Sudíková

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Konstrukce kolektivní paměti obyvatel Sudet na Liberecku: Biografické vyprávění druhé generace sudetských osidlovatelů vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 31. 3. 2016

Veronika Sudíková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za ochotu, podnětné vedení a cenné rady, které mi poskytl během zpracování této bakalářské práce. Také děkuji panu Mgr. Vojtěchu Čejkovi a paní Zuzaně Sudíkové za jazykovou korekturu a pevné nervy.

Anotace

Tato bakalářské práce se zabývá kolektivní pamětí potomků osidlovatelů Sudet na Liberecku. Věnuje se především předávání historických milníků v rodině, konstrukci domova a také tomu, zda se do života těchto obyvatel promítá fakt, že jsou potomky osidlovatelů. Výsledky zkoumání jsou zároveň konfrontovány se závěry, které jsou předávány široké veřejnosti prostřednictvím dokumentárních pořadů, výstav a literatury.

Pro tuto práci byl zvolen biografický výzkumný design, který odkrývá životní příběhy jednotlivých respondentů. První část práce se zabývá výzkumnou metodou a její reflexí, dále teoretickým rozbohem kolektivní paměti a jejími vazbami na subjektivní obraz světa. Získané rozhovory jsou analyzovány v dalších kapitolách a také je zde odpovězeno na jednotlivé výzkumné otázky.

Klíčová slova: Sudety, Liberecko, kolektivní paměť, individuální paměť, biografická metoda, životní příběhy

Abstract

This bachelor thesis deals with collective memory of descendants of the settlers who came to Sudetenland. It is mainly interested in how historical milestones are handed down within the families and how the concept of home is constructed. This thesis also researches the question if lives of these people have been affected by the fact that they are descendants of the settlers. The results of the actual research have been also confronted with conclusions which are published by means of documentary TV programmes, exhibitions and literature.

In order to meet the needs of this thesis, biographical research design was chosen because it unveils life stories of the individual respondents. The first part of the thesis focuses on the research method and its reflection. Next, the concept of collective memory is theoretically analysed together with its links to subjective view of the world. Acquired interviews are analysed in the further chapters and particular research questions are subsequently answered.

Key words: Sudetenland, Liberec region, collective memory, individual memory, biographical research, life stories

Obsah

Obsah	1
Úvod	3
1 Cíle práce a výzkumná metodologie	5
1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	5
1.2 Výzkumná metoda	5
1.2.1 Kvalitativní versus kvantitativní výzkum	5
1.2.2 Výzkumný design	6
1.2.3 Reflexe biografické metody	8
1.3 Etika výzkumu	10
2 Kolektivní paměť	11
2.1 Subjektivní obraz světa a jeho vazby na kolektivní paměť	12
3 Sudetský venkov	14
3.1 Pojem venkov	14
3.2 Příběh Sudet	15
4 Výběr konkrétních lokalit	16
5 Výzkumný vzorek	18
5.1 Představení respondentů	20
5.1.1 Obec Skleněná	20
5.1.2 Obec Zemědělská	22
6 Pohled většinové společnosti na dnešní Sudety a život v nich	25
6.1 Česká televize	25
6.2 Facebook	26
6.3 Antikomplex	27
6.4 Shrnutí	29
7 Vnímání faktu, že rodiče byli osidlovateli	30
8 Pojem domov – domov rodičů versus domov potomků	32
9 Historické milníky s přesahy do současnosti v paměti druhé generace osidlovatelů Sudet	37
10 Jak konstruuji kolektivní paměť potomci osidlovatelů přichozích po poválečném odsunu Němců do Libereckého kraje?	41
Závěr	44
Prameny zahrnuté do zkoumání:	46
Literatura	46

Elektronické zdroje.....	47
Použité zdroje	49
Literatura	49
Elektronické zdroje.....	50
Právní předpisy	51
Seznam obrázků a jejich zdroje	52

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat kolektivní pamětí potomků osidlovatelů, kteří se po druhé světové válce nově usadili na Liberecku. Ze všeobecně známých historických událostí víme, že Liberec a jeho okolí byly před druhou světovou válkou z velké části německou oblastí. Liberec neboli Reichenberg se v té době nacházel v pohraniční – sudetské oblasti a většina jeho obyvatel byla německého původu. Sudety jako takové nepokrývají celou oblast Libereckého kraje. Tvoří jej také Semilsko, Jablonecko a Českolipsko. Liberecký kraj byl před druhou světovou válkou vesměs obydlen Němci, kteří byli posléze odsunuti. Po válce tedy probíhalo osidlování na celém území sudetské části Liberecka. Výzkum pro mou práci probíhal ve dvou lokalitách, aby bylo zajištěno lepší pokrytí kraje. Konkrétně se jednalo o jednu vesnici na Českolipsku a jednu na Jablonecku.

Toto téma jsem si vybrala, protože je velmi úzce spjaté s pohnutou historií kraje, kde jsem se narodila a ve kterém žiji. Domnívám se, že v poslední době je v rámci společenského diskursu téma osidlování trochu opomíjeno. Pozornost laické i odborné veřejnosti se koncentruje spíše na odsun německého obyvatelstva a na hrůznosti, které se v jeho souvislosti děly. Já se ale domnívám, že je třeba se zabývat i situací, která nastala po těchto událostech. Je známo, že oblast Sudet byla po válce značně vyprázdněna, a proto si nový režim vytyčil za cíl pohraničí osídlit a znovu jej probudit k životu. Myslím, že je nutné zabývat se životem obyčejných lidí, potomků samotných osidlovatelů, kteří sudetskou oblast obývají nyní. Těmto lidem je v dnešní době podle mého názoru dáván pouze minimální prostor k vyjádření se ke stále častěji kritizované situaci v pohraničí.

Hlavním cílem práce je rozebrat a pochopit konstrukci kolektivní paměti druhé generace osidlovatelů Sudet na Liberecku. Jde tedy hlavně o odkrytí vazeb subjektivní paměti na konkrétní historické události a kolektivní paměť. Toto by mělo sloužit k lepšímu pochopení situace Libereckého pohraničí. Případně by výsledky tohoto výzkumu mohly sloužit ke komparaci pro další práce a výzkumy, které by následně mohly odkrýt následky rozdílných ekonomických podmínek v českém pohraničí. Domnívám se totiž, že socioekonomická situace v daném regionu ovlivňuje kolektivní paměť. I na otázku, jak socioekonomická situace ovlivňuje kolektivní paměť v Sudetech na Liberecku a zda ji skutečně ovlivňuje, by měla tato práce na základě analýzy současných pramenů a získaných rozhovorů odpovědět. Hlubšímu rozboru cíle práce se budu zabývat hned na začátku textu. Stejně tak i rozdílům mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem a odůvodněním, proč je právě kvalitativní výzkum vhodný právě pro toto téma.

Bakalářská práce je rozdělena do deseti kapitol. V první kapitole se zabývám rozborem cílů práce a výzkumnou metodologií. V této části jsou položeny hlavní výzkumná otázka a vedlejší výzkumné otázky. Dále jsou zde stručně popsány rozdíly kvantitativního a kvalitativního výzkumu a je zde odůvodněno, proč je pro toto téma vhodný právě kvalitativní výzkum. Realizace kvalitativního výzkumu probíhala za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Pro tento výzkum jsem zvolila biografický design. Tento design slouží k zachycení komplexního jevu, zkoumá právě přístup daného jedince k určitým jevům. Zkoumá také interpretaci daných jevů jedincem.¹ Domnívám se, že pro zvolené téma je klíčové odkrýt hlavně to, jak danou situaci vnímají právě participanti, na což se zejména tato metoda zaměřuje. Já se chci zaměřit na pochopení perspektivy narátorů. Na konci této kapitoly se věnuji etickým otázkám svého výzkumu a vysvětluji, jak jsem zajistila etické provedení výzkumu.

Před samotnou analýzou získaného materiálu je nutné zastavit se u klíčových pojmů výzkumu. Proto se v dalších kapitolách věnuji rozborům pojmů kolektivní paměti a provázaností individuální a kolektivní paměti. Vzhledem k tomu, že byl výzkum prováděn ve venkovských lokalitách, krátce specifikuji pojem venkov a také čtenáři krátce přiblížím podobu a historii oblasti Sudet. Poté následuje popis vybraných lokalit, ve kterých byl výzkum realizován. K pochopení příběhů respondentů je třeba znát celistvý kontext, tudíž i popis lokality, ze které respondenti pocházejí. V další kapitole představuji respondenty samotné. Vzhledem k tomu, že je výzkum prováděn metodou životních příběhů je nutné znát alespoň krátkou charakteristiku každého z respondentů.

Šestá kapitola je věnována pohledu většinové společnosti na sudetskou oblast. Tato kapitola je velice důležitá, protože výsledky výzkumu naprosto nekorespondují se stanovisky, které jsou veřejnosti předkládány médii a organizacemi činnými v této problematice. V rámci analýzy výsledků s těmito stanovisky velmi často polemizují. Kapitoly osm, devět a deset jsou věnovány zevrubné analýze sesbíraného materiálu a snaží se odpovědět na jednotlivé výzkumné otázky, které jsou vytyčeny v první kapitole. Veškeré výsledky shrnuji v závěru práce.

¹ SVARÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, s. 126.

1 Cíle práce a výzkumná metodologie

1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak jedinci druhé generace osidlovatelů Libereckého kraje konstruují svou paměť. Metodou hloubkového rozhovoru jsem se snažila zjistit, zda v oblasti libereckých Sudet existuje nějaká kolektivní paměť a pokud ano, jak je konstruována a předávána. Jedním z mých cílů také je, aby získané závěry z tohoto výzkumu mohly být v budoucnu užitečné. V případě dalšího výzkumu sudetských oblastí po celé republice by mohly být získány data ke komparaci. Jak zmiňuji již v úvodu práce, taková komparace by mohla odkrýt vztah mezi socioekonomickým stavem ve zkoumaných regionech a kolektivní paměti. V další takové práci na obdobné téma by mohla být formulována na příklad teorie o tom, jak ekonomické podmínky ovlivňují konstrukci kolektivní paměti v sudetských oblastech České republiky.

S cíli výzkumu také korespondují výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka tohoto výzkumu je vlastně obsažena v názvu samotné bakalářské práce. Jak konstruují kolektivní paměť potomci osidlovatelů přichozích po poválečném odsunu Němců do Libereckého kraje? K zodpovězení této hlavní výzkumné otázky by mi měly pomoci dílčí výzkumné otázky. Do jaké míry vnímají tito lidé, že jsou potomky osidlovatelů a jak se s tím sami vyrovnávají? Jak vnímají fakt, že jejich rodiče byli „doma“ někde jinde, než jsou oni dnes? Jak jsou v rámci rodiny přenášeny historické milníky, které se jich samotných dotýkaly?

1.2 Výzkumná metoda

1.2.1 Kvalitativní versus kvantitativní výzkum

Existují dvě možnosti jak provádět vědecký výzkum – kvantitativní a kvalitativní. Volbu typu výzkumu musí vždy určovat téma a výzkumné otázky. Toto stanovisko zastává i Silverman, který uvádí, že pokud chceme na příklad vědět, jak budou lidé hlasovat ve volbách, pak se zdá nejvhodnější kvantitativní metoda. V případě, že se zabýváme zkoumáním životních osudů lidí nebo jejich každodenním chováním, tak je vhodnější kvalitativní výzkum.² Oba dva typy výzkumu jsou nedílnou a stejně důležitou součástí vědeckých zjištění. Vzájemně se nevyklučují, ale doplňují. Shodují se v názoru

² SILVERMAN, David. Ako robiť kvalitativní výskum, Praktická príručka. Bratislava: Ikar, 2005, s. 13.

s Hammersleyem, který tvrdí, že jsou potřeba oba typy výzkumu.³ Podle mého názoru totiž na počátku kvalitativního výzkumu je určitá fascinace daným fenoménem, kdežto na začátku kvantitativního výzkumu stojí určitá teorie nebo hypotéza, kterou je třeba potvrdit, nebo vyvrátit pomocí „tvrdých dat“. A zde se již dostáváme k výše zmíněnému vzájemnému doplňování výzkumu. Výsledkem kvalitativního výzkumu je v ideálním případě sestavení určité hypotézy nebo teorie, která je později v kvantitativním šetření potvrzena, nebo vyvrácena. Zde je vidět jasná návaznost obou výzkumů.

Z výše uvedených výzkumných otázek a cílů výzkumu je jasně patrné, že pro toto téma je vhodný právě kvalitativní výzkum. Zajímá mě pohled narátorů na danou problematiku. Na počátku nestojí teorie, kterou bych se snažila potvrdit nebo vyvrátit. Ba naopak na konci bakalářské práce bych na základě sesbíraných a analyzovaných dat ráda formulovala hypotézu, se kterou by se později v dalších výzkumech dalo pracovat.

1.2.2 Výzkumný design

V této práci mi šlo hlavně o to, abych se dozvěděla, jak samotní aktéři vnímají historické události, které se odehrávaly v jejich životech nebo v životech jejich rodičů. Proto jsem pro svou práci zvolila biografický výzkumný design. Již ze samotné definice biografické metody vyplývá, že tato metoda je pro tento výzkum vhodná. Podle antropologického slovníku je biografická metoda definována jako „jedna ze základních antropologických metod spočívající v získání informací umožňujících rekonstruovat životní historii konkrétních osob v kontextu studované kultury.“⁴

Tato metoda zaznamenává příběhy pamětníků a jejich postoje k dějinným událostem. Díky ní je tak možné zachytit sdílenou představu o dějinách jednotlivců ve zkoumané skupině.⁵ Ztotožňuji se tedy s názorem, že hloubkový průzkum života jednotlivců v souvislostech, výzkumníka posouvá blíže k pochopení spleteného života skupin

³ HAMMERSLEY, Martyn. *The relationship between qualitative and quantitative research: paradigm loyalty versus methodological eclecticism* [online]. Martynhammersley.wordpress.com, 30. 3. 2013 [cit. 24. 1. 2016]. Dostupné na <<https://martynhammersley.files.wordpress.com/2013/03/relationship-between-qualitative-and-quantitative-research.pdf>>.

⁴ MALINA, Jaroslav a kolektiv. *Antropologický slovník, aneb, co by mohlo o člověku vědět každý člověk: (s přiblížením k dějinám literatury a umění)* [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 2483.

⁵ HLAVÁČEK, Jiří. Teorie a metodologie orální historie: Kolektivní paměť a orální historie ve výzkumu soudobých dějin. *Memo: časopis pro orální historii*, 2012, roč. 2, č. 2, s. 12.

a komunit.⁶ I proto se domnívám, že tato metoda je vhodná k odhalování kolektivní paměti v realizovaném výzkumu.

Tento typ výzkumu jsem si vybrala také proto, že otevřeně přiznává, že výsledky výzkumu jsou docíleny kooperací výzkumníka a narátora, tudíž pracuje se subjektivitou ve výzkumu a nepopírá ji. Já se domnívám, že v dnešní době na poli globální společnosti není ani možné vést naprosto objektivní výzkum. Tuto moji domněnku potvrzuje také Roberts ve své knize *Biographical research*. Tvrdí, že žijeme v tak zvané post-tradiční společnosti, ve které neexistuje sdílená realita nebo identita spočívající na rituálech nebo předem daných definicích, což s sebou nese rizika a nejistoty. Proto se zde otevírá prostor pro nové identity. Biografický výzkum má za cíl porozumět významným společenským změnám, zahrnující v to interpretaci nových zážitků jednotlivci.⁷

Dle Svaříčka a Šedřové existují tři možné druhy biografického designu, realistická biografie, neopozitivistická a narativní biografie. Cílem realistického typu biografického výzkumu je vytvořit novou teorii za pomoci empirických dat analyzovaných pomocí kódovacích technik zakotvené teorie. Neopozitivistický koncept biografické metody stojí na základech dedukce, to znamená, že data nabytými výzkumem ověřuje předem daný teoretický koncept. Posledním typem je narativní biografie, která udává, že životní příběh narátor je výsledkem kooperace výzkumníka a participanta, což se mimo jiné shoduje s mým tvrzením výše. Tento typ výzkumné metody jako jediný nepracuje s realistickým přístupem ke skutečnosti, což znamená, že lze odhalit pohled narátora na realitu. Tento úhel pohledu se však proměňuje na základě kontextu a situace.⁸

Nicméně se ztotožňuji se Svaříčkem a Šedřovou v názoru, že provést biografický výzkum za pomoci pouze jednoho typu designu lze jen zřídka kdy. I můj výzkum byl realizován za částečné pomoci dvou typů biografického designu, realistické a narativní biografie. Data, která jsem získala v terénu, jsem analyzovala pomocí kódovacích technik zakotvené teorie. A na počátku výzkumu bylo skutečně mým cílem nalézt v sesbíraných datech teorii či hypotézu, která by posléze mohla být ověřena kvantitativním výzkumem. Tudíž jsem využívala realistický typ biografické metody. Zároveň jsem však pracovala s narativním konceptem biografické metody, protože rozhovory, které jsem posbírala, byly vlastně životní příběhy narátorů a zároveň se v této práci ztotožňuji se stanoviskem

⁶ COLE, Adra L.; KNOWLES, Gary J. *Lives in context: the art of life history research*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2001, s. 11.

⁷ ROBERTS, Brian. *Biographical research*. Buckingham: Open University Press, 2002, s. 5.

⁸ SVAŘÍČEK; ŠEĎOVÁ 2007, s. 127 – 128.

narativního typu výzkumu. To znamená, že jsem se snažila odhalit pohled participantů na realitu. Tento pohled se však mění v závislosti na více faktorech (na příklad současná sociální situace narátora, politická situace ve společnosti a tak podobně). Konkrétnímu rozboru práce se sbíranými daty se budu věnovat níže. Zároveň však sesbíraný materiál budu konfrontovat se závěry jiných autorů. Výsledkem takového výzkumu je dle mého názoru syntéza výzkumníkovy a narátorova pohledu na daný úsek reality v určitém čase a místě.

1.2.3 Reflexe biografické metody

Kritikové biografické metody namítají, že biografie může být užita pouze jako doplněk kvantitativního zkoumání problému. Má jít o doplnění „tvrdých dat“ získaných z kvantitativního výzkumu.⁹ Dle mého názoru v důsledném dodržování této kritiky musí nutně docházet k nepřipustné generalizaci, která ve výsledku popře pluralitu výkladů. Ta ale může být velmi důležitá, a to z důvodu možnosti nalezení obrazu mnoha činitelů, jako může být například již zmiňovaná sociální situace nebo politické smýšlení. Potom dochází k jednotnému výkladu dějin, se kterým se neidentifikují všichni, kteří je prožili. Jinými slovy „dějiny píší vítězové“ a biografická metoda dává hlas i obyčejným lidem, kteří možná mezi vítěze nepatří. Výzkumník tedy „*naslouchá vyprávění životního příběhu, aktuálně či ze záznamu, aby mohl obohatit a kriticky zhodnotit kolektivní reprezentace minulosti.*“¹⁰

Další kritika se opírá o nízkou míru objektivitu v biografickém výzkumu. Tito kritici tvrdí, že v tomto druhu výzkumu se jedná pouze o retrospektivní tvorbu příběhu.¹¹ K problematice objektivitu jsem se zmiňovala již výše. Vždy se jedná o subjektivní vyprávění života narátora, to je nepopíratelný fakt. Nicméně v této skutečnosti lze najít i pozitivum, a sice že do příběhu výzkumník nepromítá teoretické konstrukce, ale je dán prostor samotným respondentům, aby sami konstruovali své vlastní příběhy.¹² Výzkumník

⁹ SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. *AntropoWebzín* [online]. 2-3/2007 [cit. 22. 11. 2015]. Dostupné na <<http://www.antropoweb.cz/cs/biograficka-metoda-v-antropologii>>.

¹⁰ HÁJEK, Martin; HAVLÍK, Martin; NEKVAPIL, Jiří. Problém relevance v tematicky orientovaném biografickém interview: případ orálně historických životopisných rozhovorů. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online], 2014, roč. 50, č. 1 [cit. 22. 11. 2015], s. 41. Dostupné na <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/4f96b0465236434175b73d91f3fa60b59749fc9c_14-1-04Hajek17.indd.pdf>.

¹¹ SVOBODA 2007.

¹² DUDOVÁ, Radka. *Kvalitativní výzkum životních dráh: life stories a biografický výzkum* [online]. Socioweb.cz, listopad 2011 [cit. 22. 11. 2015]. Dostupné na <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=480&lst=117>>.

si podle mého názoru nemůže přivlastňovat právo určování hranic, do nichž by měli aktéři vměstnat své vlastní životy.

V rámci realizace vlastního výzkumu jsem se sama setkala s mnoha překážkami, které s sebou zvolená metoda výzkumu nese. Hned na začátku jakéhokoli výzkumu je nutné se smířit s tím, že někteří potenciální respondenti rozhovory odřeknou. Tak se stalo i mně, že respondentka, která dle mého názoru měla potenciál poskytnout mi zajímavý materiál, se se mnou ani jednou nesešla, protože se rozhodla, že se výzkumu nechce účastnit. Domnívám se, že získat respondenty pro kvalitativní výzkum je náročný úkol. Lidé musí věnovat výzkumníkovi poměrně velkou část svého času, nejedná se o minuty, ale mnohdy o hodiny zejména při vyprávění životních příběhů. To mnoho lidí může odradit, což se mi také stalo. Velmi častým argumentem potenciálních respondentů je, že k danému tématu nemají dostatek vědomostí. S touto obavou jsem se setkávala v drtivé většině případů. Některé z respondentů se mi podařilo přesvědčit, jiní mě alespoň odkázali na další obyvatele, kteří by mohli být vhodnými respondenty.

Podle mého názoru je nejslabší, ale zároveň i nejsilnější stránkou biografického výzkumu to, že kvalitu rozhovoru s respondentem určuje, zda se respondent výzkumníkovi zcela otevřel. Pro výzkumníka, ale i pro respondenta je velmi náročné navázat v rámci rozhovoru takový vztah, aby výsledkem rozhovoru byl skutečně životní příběh respondenta. Toto je právě slabou stránkou. Na druhou stranu, když se ale podaří navázat důvěryplný vztah, vznikají velmi zajímavé rozhovory, ve kterých lze najít informace, které by pomocí jiných výzkumných metod pravděpodobně vůbec nevyšly najevo. V tom lze spatřit největší pozitivum biografického výzkumu.

Z pohledu výzkumníka je podle mého názoru biografický výzkumný design jedním z nejnáročnějších typů výzkumu. Nejen že je velmi těžké získat pro takový výzkum respondenty, a to nejen z důvodu časové náročnosti, ale také proto, že životní vyprávění jsou ve své podstatě velmi intimní. Zároveň je třeba, aby samotný respondent měl zájem svůj příběh vyprávět. Protože právě při biografické metodě je nutné, aby výzkumník do vyprávění respondenta zasahoval minimálně a nechal samotného respondenta, aby mohl sám určit co je v jeho životě důležité více a co méně. S tím se pojí také vysoká časová náročnost při zpracovávání dat získaných z biografických rozhovorů. Při analýze rozhovorů jsem byla doslova zavalena textem z přepsaných rozhovorů. V takovém kvantu informací je tedy velmi náročné nalézt právě to, co výzkumník hledá a zároveň nepřehlédnout důležité informace, které respondent říká tak zvaně mezi řádky.

Z vlastní zkušenosti vím, že se snadno může stát, že rozhovor je ve výsledku velmi vyčerpávající jak pro výzkumníka, tak pro participanta. A to právě v případech, kdy participant souhlasí s rozhovorem, zná cíl a postup výzkumu, a přesto se v průběhu rozhovoru neuvolní. Toto může mít mnoho příčin. Na příklad respondent v průběhu rozhovoru zjistí, že směr rozhovoru mu není příjemný nebo má obavy z reakce okolí, případně se bojí, že by mohl svým vyprávěním ublížit někomu dalšímu. Mně se v takovýchto případech i přes zevrubné vysvětlování většinou nepovedlo získat kvalitní rozhovor. V biografickém výzkumném designu je tedy nutné aby mezi výzkumníkem a participantem panovala důvěra a jisté sympatie, protože díky nim může výzkumník navázat s respondentem takový vztah, aby bylo možné provést kvalitní rozhovor a vyslechnout si životní příběh narátora.

1.3 Etika výzkumu

Jak jsem zmínila již výše biografická metoda výzkumu je životním příběhem narátora. Vzhledem k tomu, že komunikační partner výzkumníkovi vypráví celý svůj život, zcela se výzkumníkovi mnohdy otevře. Proto je třeba se získanými daty nakládat s nejvyšší opatrností. Etice výzkumu se věnují mnozí autoři. Já jsem čerpala především z děl Silvermana¹³ a Svaříčka a Šedové¹⁴. Od všech komunikačních partnerů jsem získala informovaný souhlas a samozřejmě jsem jim přislíbila anonymitu. Anonymitu zajišťuji tak, že v rozhovorech označuji narátory pouze počátečními písmeny jména nebo příjmení. Vzhledem k tomu, že se jedná o skutečně malé vesnice, jsem se rozhodla obce, kde probíhal výzkum, alespoň částečně anonymizovat. Kompletní přepisy vlastních rozhovorů nejsou součástí této práce proto, že obsahují citlivé informace o respondentech a také o dalších osobách. Mimo to jsem participantům přislíbila, že celé verze rozhovorů nikde nezveřejním. Pro účely práce používám pouze krátké citace.

¹³ SILVERMAN 2005, s. 215 – 217.

¹⁴ SVAŘÍČEK; ŠEĐOVÁ 2007, s. 43 – 51.

2 Kolektivní paměť

Výzkumník pracující s životními příběhy narátorů pracuje neustále s pamětí. Pojem paměť prostupuje celým výzkumem. Ačkoli by se tento termín mohl zdát příliš abstraktní nebo nevhodný pro vědeckou práci, není tomu tak. Paměť je totiž velice důležitá. Nejde o předání faktických informací, které byly zaznamenány, nýbrž o interpretaci historických událostí v životech narátorů. Slovo „paměť“ má v dnešní době spoustu významů. Může se jednat o kulturní paměť, místní paměť, historickou paměť, lidovou paměť a tak dále.¹⁵ Pro můj výzkum je velmi důležitá práce se čtyřmi „druhy“ pamětí, které jsou spolu, jak uvidíme níže, velmi úzce propojeny. Jedná se o paměť historickou, kulturní, kolektivní a individuální.

Definice a chápání paměti mohou mít různorodou podobu. Historická paměť může být chápána jako alternativní výklad určitého historického jevu a ilustruje autentický vztah narátora k minulosti.¹⁶ Szalo na příklad chápe kulturní paměť takto: „*Kulturní paměť utváří sdílený prostor jednání, zkušenosti a očekávání.*“¹⁷

Pokud ale mluvíme o historické paměti, musíme se pozastavit u otců těchto fenoménů. Jsou jimi nejprve Mauricius Halbwachs a na něj později navazuje Jan Assman a mnoho dalších. Právě Halbwachs zakládá teorii kolektivní paměti. Paměť je podle této teorie úzce spjata se socializací a společně se socializací jedince se vytváří kolektivní paměť, díky níž se člověk stává příslušníkem určité společnosti nebo kultury. V jádru to tedy znamená, že paměť a vzpomínání obsahují věci, které jsou ve vztahu k přítomnosti.¹⁸

Assman na Halbwachse navazuje a jeho myšlenky dále rozpracovává. Tvrdí, že kolektivní teorii lze rozdělit na teorii komunikativní a kulturní. Komunikativní paměť je založena na každodenní komunikaci. Kulturní paměť je naopak každodennosti vzdálena, což znamená, že není tolik proměnná jako komunikativní paměť. Právě tyto neměnné body jsou osudové události minulosti, které jsou zachovány pomocí kulturní tvorby.¹⁹

¹⁵ SVAŘÍČKOVÁ – SLABÁKOVÁ, Radmila. O paměti, historii, vědomí a nevědomí: Současná bádání v paměťových studiích. *Dějiny – Teorie – Kritika*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 233.

¹⁶ Tamtéž, s. 233.

¹⁷ SZALÓ, Csaba. Od kolektivní paměti k paměti měst. *Sociální studia*, 2013, roč. 10, č. 4, s. 7.

¹⁸ NOVOTNÝ, Lukáš. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. *SOCIOweb* [online]. 2007 [cit. 25. 12. 2015]. Dostupné z < <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=1>>.

¹⁹ ASSMAN, Jan; CZAPLICKA, John. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, 1995, č. 65, s. 126 - 129.

Při zkoumání kolektivní paměti je důležité neustále mít v povědomí selektivnost lidské paměti. Každá vzpomínka je konstruována konkrétním okamžikem, ve kterém je vybavována a jsou upřednostňovány vzpomínky, které se v daný okamžik jeví jako vyhovující. Na toto poukazuje i Nora, když tvrdí, že paměť se stále vyvíjí a prochází neuvědomělými proměnami.²⁰ Zejména z tohoto důvodu se můžeme shodně s Assmanem domnívat, že paměť nepracuje pouze s minulostí, ale má velký vliv na naše vnímání přítomnosti a budoucnosti. Proto kolektivní paměť působí na obě perspektivy, jak na minulost, tak na budoucnost.²¹

K tomuto se vyjadřuje i Houžvička v publikaci *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Také se opírá o Halbwachse a tvrdí: „*Lidská paměť může existovat pouze proto, že existuje kolektivní paměť. Historickým vědomím rozumíme proces vnímání a výkladu historie s přihlédnutím k historickým zkušenostem dané kulturně-sociální skupiny, individuální a kolektivní paměti.*“²² I dále musím s Houžvičkou souhlasit, protože podle jeho názoru je minulost a její interpretace zkušeností, která formuluje chápání dnešního světa. Dále stejně jako autoři výše tvrdí, že vzpomínání je do značné míry selektivní, proto je třeba si všimnout nejen toho, co si participanti vybavují, ale také toho, co zapominají, proto tedy vzpomínání formuluje historické vědomí.²³

2.1 Subjektivní obraz světa a jeho vazby na kolektivní paměť

Na základě výše zmíněného musím souhlasit s názorem Slabákové, která tvrdí, že paměť ve smyslu Halbwachsova a Norova výkladu, je jakýmsi žijícím organismem, který je proměnlivý. Nejedná se tedy o pouhé reprodukce objektivních událostí nýbrž o autentickou paměť. Je tedy nutné poznamenat, že orální historici nemají ambici vytvářet alternativu oficiální historie.²⁴ Musíme brát ohled na fakt, že subjektivní paměť není izolovaná od té

²⁰ NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií: problematika míst. In MAYER, Françoise; BENZA, Alban; HUBINGER, Václav (ed). *Antologie francouzských společenských věd: Město*. Praha: CEFRES, 2010, č. 10, s. 42.

²¹ ASSMAN, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 42.

²² HOUŽVIČKA, Václav. Otisky historie ve vědomí obyvatel pohraničí západních Čech (v kontextu česko-německých vztahů) – Dějiny jako zdroj regionální identity. In HOUŽVIČKA, Václav; NOVOTNÝ, Lukáš (ed). *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí: Sebeidentifikace a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, s. 17.

²³ Tamtéž.

²⁴ SVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ 2007, s. 251 - 252.

kolektivní. Oba fenomény se vzájemně ovlivňují. Významy přikládané jevům jsou neustále ovlivňovány vyvíjející se společenskou situací, politickým kontextem a dalšími faktory.²⁵

V případě, že chceme odkrýt vazbu individuální paměti na kolektivní paměť, musíme se opět vrátit k Halbwachsovi. Halbwachs tvrdí, že k tomu, abychom si zachovali naši individuální paměť, musí existovat sociální rámce, protože jedinec sice má určitou paměť, ale tato paměť nabývá smysl až v návaznosti na kolektiv.²⁶ K tomuto názoru se připojuje Houžvička, který tvrdí: „*Individuální paměť je místem specifického propojení kolektivních pamětí různých sociálních skupin.*“²⁷ Z toho tedy podle mého názoru lze vyvodit, že individuální paměť je vždy úzce propojena s kolektivní pamětí, protože každý člověk se rodí do určité společnosti, kterou je již od narození ovlivňován. Proto nedokáže vliv dané společenské struktury nikdy zcela odfiltrovat.

²⁵ Tamtéž, s. 253.

²⁶ HLAVÁČEK 2012, s. 8.

²⁷ HOUŽVIČKA 2007, s. 17.

3 Sudetský venkov

3.1 Pojem venkov

Pro svůj výzkum jsem zvolila dvě venkovské lokality. Lokalitu venkova jsem si vybrala, protože se domnívám, že vzhledem k menší velikosti a menšímu počtu obyvatel lze lépe proniknout do místních sociálních sítí a díky tomu tak lépe pochopit specifika a úskalí daného terénu. O pojmech venkov či vesnice má jistě každý nějakou představu. Nicméně venkov je také jedním z těch pojmů, u kterých je sice význam zřejmý, ale tvorba ucelené definice většinou z nás dělá problém. Podle Perlína²⁸ můžeme venkov definovat z mnoha různých hledisek. Pro tuto práci se podle mého názoru nejvíce hodí definice sociální: „*venkovské sídlo je takové sídlo, kde existují mnohem užší sociální kontakty mezi jednotlivými obyvateli sídla, kde existuje dlouhodobá neformální sociální kontrola a participace.*“²⁹

Lze ale skutečně specifičnost venkova shrnout do definice o několika slovech? Každý terén má svá úskalí a specifika, venkov nevýmaje. Všichni, kdo se účastnili jakéhokoli výzkumu, vědí, že teorie je důležitá, nicméně samotná konfrontace v terénu je vždy šokující, ať už naše zažitá definice potvrzuje, nebo vyvrací. Do oblasti venkova se stejně tak jako do všech oblastí promítala a promítá naše minulost a současnost a zároveň s tím se venkov, stejně jako celá společnost, transformuje. Vzhledem k tomu, že jak je výše zmíněno jedná se o oblast, kde jsou navázány úzké sociální kontakty a měla by zde být větší sociální kontrola a spolupráce, má tedy i český postkomunistický venkov svá specifika.

Právě všeobecná transformace je klíčová. Je nutné mít na paměti, že v dnešní době rozdíly mezi venkovem a městem již nejsou zdaleka tak razantní, jak bývaly. Ačkoli první dojem může svědčit o opaku, při hlubším zkoumání se tato teze potvrdí. S tímto tvrzením korespondují i závěry Haldis Haukanes, která ve své knize uvádí, že když poprvé navštívila jihočeskou vesnici, zdálo se jí, jako by se vrátila zpět v čase. Po delším studiu a pobytu v terénu však zjistila, že ačkoli se několik málo specifik venkova zachovalo³⁰, rozdíly mezi českým venkovem a městem nejsou velké.

²⁸ PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie venkovského prostoru* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 2010 [cit. 28. 12. 2015], s. 3. Dostupné na <www.mvcr.cz/soubor/perlin-pdf.aspx>.

²⁹ Tamtéž, s. 3.

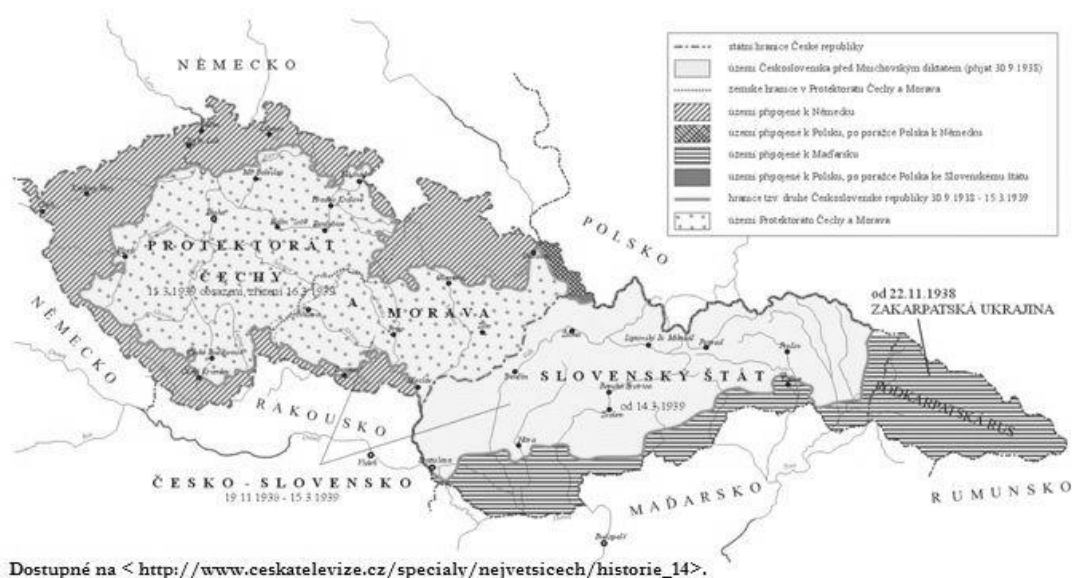
³⁰ HAUKANES, Haldis. *Velká dramata – obyčejné životy: postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: SLON, 2004, s. 14.

3.2 Příběh Sudet

Domnívám se, že stejně důležité jako je vývoj v čase, je také geografické umístění vesnice. Je bezesporu, že existuje rozdíl mezi vesnicemi na jižní Moravě a v severních Čechách. Stejně tak je velmi důležité, zda se vesnice nachází ve vnitrozemí, nebo v pohraničí, jinak řečeno v Sudetech. Skrze geografii se oblokem opět dostáváme k historickému vývoji. Sudety jsou na českém území specifickou oblastí, kterou velice ovlivnil právě historický vývoj těchto míst.

Podobu dnešních Sudet, ať už se jedná o venkov nebo město, značně ovlivnil odsun Němců a následné osidlování. V období po válce s nástupem komunismu bylo pro oblast Sudet charakteristické tak zvané osídlení zemědělské půdy na základě Benešova dekretu číslo 28/1945 Sb.³¹ Mělo se tedy jednat zejména o osidlování za účelem zemědělské výroby, jak je již z názvu dekretu patrné. Při pohledu na mapu je však patrné, že se Sudety v drtivé většině případů nacházejí v horských nebo podhorských oblastech. Tyto oblasti byly již historicky známé jako nehostinné a chudé, proto je jasné, že zemědělské hospodářství je na nich velice obtížné.

Obrázek číslo 1: Mapa sudetské oblasti v Československu³²:

³¹ Zákon č. 28/1945 Sb., Dekret presidenta republiky ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

³² HAVELKOVÁ, Marcela; SEMOTÁNOVÁ, Eva [obrázek]. *Historie po obdobích: Československo po Mnichovském diktátu. Protektorát Čechy a Morava* [online]. Ceskatelevize.cz, [cit. 28. 12. 2015]. Dostupné na < http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/historie_14>.

4 Výběr konkrétních lokalit

Avšak i v rámci Sudet je nutné odlišovat od sebe různá území. Ztotožňuji se s rozlišením podle Perlína na bohaté a chudé Sudety³³. Část tak zvaných chudých Sudet se rozprostírá podél jihozápadní, jižní a jihovýchodní hranice České republiky – oblast Šumavy, Javořické vrchoviny a Jeseníků. Jedná se o oblasti, kde proběhlo pouze částečné dosídlení. Navíc zde neexistovala průmyslová centra, jedná se o hornatou oblast. I z těchto důvodů se zde v nynější době nachází velmi málo sídel.³⁴

Já se však domnívám, že oblasti chudých Sudet se věnuje drtivá většina dnešních projektů jako je na příklad projekt Antikomplex³⁵, kterému se budu věnovat ještě později. I z těchto důvodů jsem si vybrala právě oblast tak zvaných bohatých Sudet. Tato oblast se nachází na severozápadní a severovýchodní hranici České republiky – oblast Krušných hor, Krkonoš a Jizerských hor. Na rozdíl od jižních oblastí se na tomto území rozvíjel průmysl, zejména sklářství a textilní průmysl. Také proto se zde od druhé poloviny 19. století rozvíjela urbanizace velkých a malých měst. I z tohoto důvodu již v tomto období začala upadat tradiční zemědělská výroba.³⁶ Domnívám se, že dosídlení v těchto oblastech bylo tedy úspěšnější pravděpodobně i z důvodů větších možností pracovního uplatnění.

Pro můj výzkum jsem zvolila dvě vesnice, a to z důvodu, abych lépe pokryla oblast Libereckého kraje. Jedním ze sekundárních důvodů byl také můj zájem zjistit, zda jsou rozdíly v oblastech, které se více blíží vnitrozemí, tedy vesnice nedaleko sudetské hranice a vesnice hlouběji v Sudetech. Vesnice Skleněná je menší obcí a nachází se v blízkosti Jablonce nad Nisou. Jedná se tedy o vesnici, která je blízko sudetské hranici. První zmínku o této obci lze dohledat k roku 1543. Existovala zde dlouhodobá tradice výroby skla a skleněné bižuterie, zejména technika mačkání skla neboli „drikování“ a také „rumplování“³⁷. Mačkání skla je výrobní technologie, během které se nahřeje tyčové sklo a následně se z něj vylisuje neboli vymáčkne požadovaný výrobek.³⁸ Rumplování je proces,

³³ PERLÍN 2010, s. 17 – 18.

³⁴ Tamtéž, s. 18.

³⁵ Více informací na: Antikomplex – webové stránky, Antikomplex.cz, [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <www.antikolpex.cz>.

³⁶ PERLÍN 2010, s. 17 – 18.

³⁷ Více ke sklářské terminologii: BACHMANOVÁ, Jarmila. Postavení sklářské terminologie v systému lexikální zásoby ze severního Železnobrodsko. *Naše řeč*, 1986, roč. 69, č. 5, s. 242 – 246.

³⁸ Tamtéž, s. 243.

kdy se namačkaná perle zbavuje lemu, který vzniká při mačkání.³⁹ Výroba skla a skleněné bižuterie se zachovala dodnes, ale v mnohem menším měřítku. Pro tuto vesnici je charakteristické, že ještě dnes zde lze najít potomky ze smíšených česko-německých rodin, které nebyly odsunuty. Tato vesnice byla už historicky smíšená, žili zde vedle sebe Češi i Němci, tato situace se výrazně neproměnila ani v průběhu války.

Druhá vesnice Zemědělská leží nedaleko České Lípy. Tato oblast už je hlouběji v Sudetské oblasti. Jedná se opět o velmi malou vesnici. První písemnou zmínku o obci lze najít již v roce 1371. Ačkoli je obec větší než Skleněná, má méně obyvatel. Před rokem 1989 bylo úsilí soustředěno zejména do zemědělské výroby. Na rozdíl od Skleněné tady převládalo zemědělství, a ne průmysl. Pro tuto vesnici je charakteristické, že zde nežijí žádní starousedlíci, a dokonce ani potomci německého obyvatelstva. Vesnice byla pravděpodobně po druhé světové válce zcela vysídlena. Další odlišností je, že v této vesnici, žijí lidé, kteří přišli z odlehlých konců země. Rodiny pocházející ze Slovenska nebo Moravy a podobně. Kdežto ve Skleněné žijí lidé, kteří se ve většině případů přistěhovali z nedalekého okolí.

³⁹ FIPOBEX. *Technologie výroby* [online]. Fipobex.cz, 2010 [cit. 28. 12. 2015]. Dostupné na <<http://www.fipobex.cz/cz/index.php?page=technologie-vyroby>>.

5 Výzkumný vzorek

Na počátku práce bylo mým záměrem, aby výzkumný vzorek obsahoval několik typů respondentů, kteří mají k danému místu různý vztah. Do vzorku měli tedy spadat lidé žijící v druhé generaci na daném místě. Dále jsem ale chtěla do vzorku zahrnout i jedince, jejichž rodiče danou lokalitu osidlovali, ale rodina se posléze odstěhovala zpět na původní místo nebo někam jinam. Na začátku jsem se domnívala, že právě tito jedinci mi poskytnou cenné srovnání a získám díky nim i jiný pohled na věc a zároveň poslouží k částečné triangulaci⁴⁰ sesbíraných dat. Poté co jsem vstoupila do terénu, jsem musela tuto strategii přehodnotit. Nyní už je mi jasné, proč výzkum s tímto vzorkováním ani nemohl fungovat. Tito lidé neměli k danému tématu co říci. Proč? Odpověď je jednoduchá, nežijí ve zkoumané oblasti, tudíž nemohou sdílet onu kolektivní paměť s lidmi, kteří jsou na daném místě doma. Další chybou bylo domnívat se, že data pocházející z biografického výzkumu lze podrobit takovéto triangulaci. Jak jsem již výše zevrubně popsala, biografická metoda odhaluje interpretaci života konverzačním partnerem. Nelze ověřovat, zda participant definuje a vypráví svůj životní příběh správně, nebo špatně, protože vypráví právě svůj vlastní životní příběh. Proto je nutné validitu výzkumu prokázat jiným druhem triangulace.

Z těchto důvodů jsem se rozhodla soustředit se hlavně na potomky osidlovatelů žijící na daném místě. Pro ucelený pohled jsem do vzorku chtěla zahrnout také pamětníky, kteří v oblasti žili ještě před odsunem a osidlováním. Byla jsem si vědomá, že takových lidí bude podstatně méně a bude mnohem složitější s nimi hovořit. Toto předsevzetí se mi podařilo splnit pouze v obci Skleněná, kde skutečně zbylo několik osadníků, jejichž rodiny zde žily ještě před koncem druhé světové války. Naproti tomu obec Zemědělská byla před koncem války zcela německá a po válce byla úplně vysídlena. V obci tedy nyní žijí pouze obyvatelé, kteří sem přišli až po válce.

Věkovou různorodost u tohoto vzorku také nelze zcela zajistit, vzhledem k tomu, že by se mělo jednat o druhou generaci osidlujících pohraničí, nelze počítat s větší věkovou diverzitou. Jedná se tedy o jedince okolo 55 až 75 let v případě respondentů z druhé generace osidlovatelů. V případě pamětníků je věková skupina 75–85 let. Z první generace osidlovatelů se mi podařilo mluvit s paní S z obce Skleněná. Dalšího takového respondenta se mi nepodařilo najít.

V mém výzkumu je nepatrná genderová nevyváženost vzorku. Nepatrně převažuje počet žen nad muži. Tento fakt je dán tím, že ženy se dožívají vyššího věku než muži.

⁴⁰ Více k pojmu triangulace v: HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 149 – 150.

Proto je mnohem složitější nalézt mužské respondenty. Drtivá většina respondentek, se kterými jsem vedla rozhovory, byly vdovy. Respondenti mužského pohlaví potom byli mladší než ženy a narodili se až v nově osídlované lokalitě. Tudíž si ani nepamatovali na původní lokalitu, kterou jejich rodiče opouštěli.

Považuji za nutné zmínit, že při hledání jedinců potencionálně vhodných k výzkumu a mnohdy i podle mého názoru velmi důležitých pro danou vesnici jsem často narážela na jeden problém. Tito potencionální respondenti sice byli na živu, bohužel ale v několika případech nebylo možné z různých důvodů s nimi provést rozhovor. Tento fakt nejvíce zasáhl můj výzkum v případě obce Skleněná. Manžel jedné z respondentek (pan R.) byl v obci velice důležitá postava – učitel, předseda MNV a zjevně pro všechny velká autorita. Zároveň byl jedním z prvních, kdo přišli do vesnice po válce. Dostal sem umístěnku jako učitel. Bohužel pan R. už je dva roky hospitalizován v léčebně dlouhodobě nemocných a není schopen se mnou hovořit. Jeho místo charismatického vůdce komunity pro zatím nikdo jiný nezaujal. Pravděpodobně tomu tak je z toho důvodu, že drtivá většina mladší generace žijící v obci jsou lidé, kteří se sem přistěhovali z města a jsou izolovaní od „starousedlíků“, kteří se zde narodili.

V obci Zemědělská jsem na tento problém narazila také. Nejstarší osadnice obce je paní B. Rodiče paní B. byli mezi prvními, kteří přišli osídlovat Zemědělskou. Paní B. byla v té době ve službě, její rodiče ji však povolali do nového domova, protože potřebovali výpomoc s obděláváním přidělené půdy. Paní B. je 91 let a stále žije v obci Zemědělská, ale její současný zdravotní stav také bohužel neumožňuje provedení rozhovoru.

Výzkumný vzorek, se kterým jsem pracovala, se tedy skládá převážně z potomků osidlovatelů obce Skleněné a Zemědělská. Dále jsou do vzorku zahrnuty dvě pamětnice z obce Skleněná, které se zde již narodily a prožily válku. Jedná se o paní R. a paní Š. Tyto dvě respondentky mi poskytly ucelený pohled na to, jak se obec vyvíjela těsně po válce. Nastínily mi alespoň malé srovnání toho, jak jsou nebo nejsou odlišná stanoviska lidí, kteří mají na daném místě rodinné kořeny, a lidí, jejichž rodiče se do obce přistěhovali. Do této skupiny pamětníků zahrnuji i respondentku paní A., která se do obce Skleněná přistěhovala. Jedná se tedy o přímou účastnici osidlování.

5.1 Představení respondentů

5.1.1 Obec Skleněná

V obci Skleněná je výzkumný vzorek nepatrně větší než v obci Zemědělská. Tento fakt je dán tím, že obec má o něco více obyvatel a zároveň je zde možné najít starousedlíky, jejichž rodiny zde žily již před válkou. Z této obce pochází sedm respondentů. Z toho dvě respondentky jsou s pamětnicemi, které v obci žijí od narození a jedna respondentka, paní A., která do obce přišla po válce.

Mojí první respondentkou se stala paní Š. Paní Š. je osmdesátiletá paní, která se v obci narodila a její tatínek pocházel ze Skleněné. Prarodiče z maminy strany se sem přistěhovali z vnitrozemí. Žili ve vedlejší vesnici, která je dnes už součástí obce Skleněná. Paní Š. je velice vitální paní, která i přes to, že měla mnohdy velmi složitý život, stále sálá optimismem. Žije se svým synem ve velkém rodinném domě. Tento dům je původem po Němcích, kteří byli odsunuti. Původně se jednalo o malý dvoupokojový dům, avšak dnes je to rozsáhlá vila, jejíž vzhled rozhodně neodpovídá sudetskému charakteru. Manžel paní Š. pocházel z vesnice, kterou protínala sudetská hranice s vnitrozemím.⁴¹ V obci se pravděpodobně řadil mezi velmi významné osobnosti, jelikož byl také umělec a sportovec. Přízeň komunistického režimu si ale nezískal, což mělo samozřejmě určité dopady na celou rodinu. I od těchto faktů se pravděpodobně odvíjí životní postoj a názory paní Š.

Druhou respondentkou je paní R. Paní R. je také osoba žijící v obci od narození. Je také pamětnicí, která z obce pochází. Její rodiče sem nepřišli osidlovat. Paní R. je přibližně stejného věku jako paní Š. Také se jedná o velmi vitální paní, která má s paní Š. společné také to, že její manžel byl pro obec také velmi významnou postavou. Jednalo se o učitele a dlouholetého předsedu MNV. Velký kontrast s rozhovorem s paní Š. je zde více než patrný. Na rozdíl od optimistické paní Š. je paní R. z naprosto opačného názorového spektra. Negativní postoj k dnešní době je u paní R. způsoben odrazem smýšlení a životních postojů. Je ale nutné podotknout, že mezi paní R. a paní Š. žádná rivalita nepanuje. V dětství to byly kamarádky a dokonce komunistická minulost manžela paní R. je u paní Š. do jisté míry tabuizována.⁴²

Paní A. je osmdesát sedm let a žije stále v obci Skleněná v přestavěném domě, který přišli s manželem osídlit a žije zde společně se svou dcerou a její rodinou. S paní A. jsem vedla rozhovor společně s její dcerou. Bohužel rozhovor s ní samotnou není možný. Pro

⁴¹ Paní Š., pamětnice, rozhovor ze dne 23. 6. 2015.

⁴² Paní Š., pamětnice, rozhovor ze dne 23. 6. 2015; paní R., pamětnice, rozhovor ze dne 20. 7. 2015.

paní A. je velmi těžké vzpomínat na minulost, protože jí to velice rozrušuje a vyvolává mnoho vzpomínek. Rozhovor s paní A. byl proto velmi emotivní a náročný a nebylo možno jej opakovat. Nicméně paní A. mi jako jediná žijící účastnice osidlování, kterou jsem byla schopna najít, poskytla, pohled přímých účastníků osidlování. Vzhledem k tomu, že si pamatuje na válku a odsun, už nikdy pro ni žádná doba nebyla tak zlá, jako ta válečná.⁴³ Tento motiv se u lidí, kteří válku zažili, byť jako děti, opakoval velmi často.

Paní K. je dcerou paní A. a je tudíž potomkem osidlovatelů. Paní K. se narodila v roce 1952. V té době její rodina již bydlela ve Skleněné, kam přišli osidlovat dům. Nepřišli však z vnitrozemí, ale z vesnice, která se také nacházela v Sudetech. Paní K. je srdnatá paní, která mluví otevřeně a bez obalu. Důležitá je pro ni i pro její maminku její velká rodina. Je obklopena svými dětmi a vnoučaty. Hlavní hodnotou života paní K. je tedy rodina, dříve to byli i přátelé a v neposlední řadě také kolektiv v zaměstnání.⁴⁴

Další respondentkou je paní M. Paní M. je osmdesát let. Do Skleněné se přistěhovala se svými rodiči, když jí bylo devět let. Její rodiče pocházeli z východních Čech a přišli do Skleněné v roce 1945. Stěhovali se sem za práci. Paní M. má několik sourozenců. Dva její bratři se odstěhovali a jeden zůstal ve Skleněné. Má trochu tendence stěžovat si na dnešní poměry a mentalitu mladší generace.⁴⁵ Pravděpodobně je jednou z těch, kteří neradi odkrývají to, co se v minulosti dělo. Příčinou tohoto mlčení je pravděpodobně sociální tlak, který je vyvíjený většinou společností. Povšimla jsem si, že v této oblasti je minulý režim značně kritizován. Proto lidé, kteří byli před rokem devadesát politicky činní, o své minulosti nemluví. Pravděpodobně ze strachu z odsouzení zbytkem společnosti.

Poslední respondentkou, která se svými rodiči přišla osidlovat Skleněnou, je paní S. Paní S. je osmdesát tři let a žije v rodinném domě se svým synem. V životě zažila spoustu překážek. Kromě rozvodu jí určitě zasáhly i potyčky s dětmi a vnoučaty nebo ztráty majetku díky přílišné důvěřivosti. Musela ve dvanácti letech opustit domov a přestěhovat se s rodiči do Skleněné. Pochází z obce vzdálené zhruba patnáct kilometrů, která se ale už nacházela ve vnitrozemí. Na paní S. je vidět, že ačkoli se jejím domovem stala Skleněná, nikdy zcela nezpřetrhala vazby k lokalitě, kde se narodila.⁴⁶ Toto lze pozorovat pouze u ní, a to pravděpodobně z toho důvodu, že se z původní lokality

⁴³ Paní A., 1. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

⁴⁴ Paní K., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

⁴⁵ Paní M., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 8. 2015.

⁴⁶ Paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015.

stěhovala v pozdějším věku. Její sociální síť v obci jsou do jisté míry omezené, jedním z důvodů jsou pravděpodobně neshody se současným starostou. Jedná se o velmi vyrovnaná osobu, která rozhodně nemá tendenci žehrat na nynější poměry.

Jediným mužským respondentem z obce Skleněná, kterého se mi podařilo najít, je pan L. Pan L. je opakem paní S. Pan L. je sice o 5 let mladší než paní S., ale vypadá spíše starší. Na dnešní svět má velmi skeptický pohled. Žije se svou ženou v rodinném domku, kde chová včelstvo a obhospodaruje pár záhonků. Jeho děti se přestěhovaly na Moravu, takže jsou se ženou sami, což pravděpodobně také ovlivňuje jeho pohled na svět. Pan L. žil v průběhu svého života na několika místech Sudet na Liberecku. Rodiče pana L. pocházeli ze Sudet v oblasti Tanvaldska a po válce koupili dům v nedaleké části Sudet. Dům pravděpodobně patřil dříve Němcům a v době, kdy jej rodiče pana L. kupovali, byl již majetkem českého občana. Pan L. zastává stanovisko, že minulost v dnešní době hodnotí mladší generace, což je podle něho chyba. Nikdo, kdo tu či onu dobu hodnotí, na to dnes nemá právo, protože tu dobu sám nezažil. Panu L. porevoluční doba nepřinesla nic dobrého a hodnotí ji velmi negativně. Je přesvědčen, že dnešní doba je plná lží na rozdíl od všech přecházejících.⁴⁷

5.1.2 Obec Zemědělská

Jak jsem již zmínila výše, obec Zemědělská byla kompletně německá. Tudíž po válce byla zcela vysídlena. Z toho důvodu zde chybí rozhovory s pamětníky, kteří nejsou potomky poválečných osidlovatelů. Zde jsem našla pět možných respondentů, kteří byli potomky osidlovatelů a zůstali žít v Zemědělské. Bohužel jedna respondentka se rozhodla, že se výzkumu nechce účastnit, a proto jsem ji musela vyřadit. Tudíž mi v této obci zůstali 3 respondenti. Další respondentka, jak jsem zmínila výše, je nejstarší osadnicí obce, ale její stav bohužel nedovoluje, abych s ní provedla rozhovor. Obec Zemědělská je oproti průmyslové Skleněné zemědělskou obcí. Specifické je, že lidé, kteří sem po válce přicházeli, obsazovali obrovské německé statky s velkými polnostmi, které mnohdy jedna rodina nebyla schopná zvládnout. Na rozdíl od Skleněné, kde je většina domů k nepoznání přestavěných, Zemědělská je dodnes plná typických německých zemědělských staveb.

První respondentkou z obce Zemědělská je pětasedmdesátiletá paní C. Rodina paní C. pochází ze Středočeského kraje, kde se i ona narodila. Do první třídy však už nastupovala v Zemědělské, kam přišli její rodiče osidlovat statek. Paní C. se evidentně snaží

⁴⁷ Pan L., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 16. 6. 2015.

minulost vytěsnit, protože na ni nemá pěkné vzpomínky. Nový domov znamenal obrovskou dřinu a bídu pro ni i pro celou rodinu.. Zároveň je znát stud za otce, který pravděpodobně byl do jisté míry politicky aktivní. Tento stud je provázen velkou obavou z toho, že když bude vzpomínat a hovořit o minulosti, mohla by tím někomu ještě dnes ublížit.⁴⁸

Pan O. je mým dalším respondentem z obce Zemědělská. Pan O. byl přímočarý a velmi vyrovnaný muž. Když jsem s ním vedla rozhovor, zjistila jsem, že je už delší dobu velmi vážně nemocný. Krátce po rozhovoru pan O. zemřel ve věku sedmdesáti let. Pan O. se narodil na Moravě, odkud pocházel jeho otec. Jeho matka byla Finka, kterou otec po válce přivezl do Čech. Otec pana O. se hodně stěhoval ze služebních důvodů a později se stal tajemníkem MNV. V Zemědělské se nastěhovali do domu po Němcích, ale protože nepřišli hned po válce, do domu se stěhovali po Čechovi, který jej po válce zabral. Pan O. tvrdě odsuzoval dnešní dobu a s nostalgií vzpomínal na dobu před rokem 1989.⁴⁹

Posledním a zároveň nejmladším respondentem vůbec je pan H. Pan H. je jedním z nejzajímavějších a nejkontroverznějších respondentů mého výzkumu. Panu H. je 61 a v obci Zemědělská se narodil po příchodu jeho rodičů. Většinu svého života působil v armádě, před revolucí ve funkci politického pracovníka, což ale absolutně neodpovídá jeho osobnostním rysům. V rámci studií a na začátku kariery prožil část svého života mimo obec Zemědělská. Jedná se o člověka plného ideálů, který se prezentuje jako osoba s vysokým morálním statutem. Pan H. je velmi inteligentní osoba a jako jediný respondent mého výzkumu se pečlivě zabývá mainstreamovými stanovisky i dostupnou literaturou. S tím se pojí ale i to, že má problém na rozdíl od ostatních respondentů mluvit otevřeně. Všechny své odpovědi důkladně promýšlí. Dává si velký pozor na to, aby reprodukoval názory, které se podle jeho představ v dnešní době „nosí“. V provedených rozhovorech se hojně objevuje jakási obrana jeho minulosti, snaha o zdůvodnění jeho jednání a životní dráhy.

„To byly nastavený takový pravidla (před rokem devadesát – pozn. autorky), že prostě v těch pravidlech ses musela pohybovat. A pokud ses v nich nepohybovala, tak jsi vybočila. A dopadalo to pak jako třeba s těmi lidma, který utíkali za hranice nebo i přicházeli o práci. To je pravda. (...) To bylo jako celospolečenský. (...) Určitě větší svoboda je, jo, při tom rozhodování těch lidí (po roce devadesát – pozn. autorky). To je jednoznačný. Víš co, ale problém je to, že my jsme si to třeba v té době (před

⁴⁸ Paní C., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 24. 8. 2015.

⁴⁹ Pan O., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 26. 8. 2015.

rokem devadesát – pozn. autorky) *ani neuvědomovali tohle to. To ti všechno dochází až postupem času.*⁵⁰

Již výše jsem zmínila, že lidé s politickou minulostí neradi mluví o minulém režimu a o jejich aktivitách v komunistické straně. Pan H. je výjimkou, nemlčí, ale snaží se vysvětlit a zdůvodnit tehdejší situaci. Zároveň však přijímá stanoviska nynějšího mainstreamového diskursu za svá.⁵¹ Tvoří tak obhajobu sebe sama před přijatým většinovým diskursem. Minulý režim neopomíná v mnoha případech zavrhnout, protože v dnešní době je to většinovou společností v této lokalitě zhodnoceno jako správný názor.

⁵⁰ Pan H. 2. Generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

⁵¹ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovory z dní 25. 8. 2015 a 12. 12. 2015.

6 Pohled většinové společnosti na dnešní Sudety a život v nich

Tuto kapitolu jsem se rozhodla věnovat vnímání Sudet dominantním diskursem, protože se domnívám, že většinový pohled se značně rozchází s názory lidí žijících v Sudetech na Liberecku. Stanoviska většinové společnosti vyvozují z informací předkládaných hlavními médii a organizacemi, které se aktivně zabývají problematikou života v Sudetech. K pochopení a zjištění těchto stanovisek je třeba aktivně využívat tak zvané konzumní prostředky. To znamená media a organizace, které jsou nejvíce popularizovány a sledovány. Proto se v tomto případě staly mými hlavními informačními kanály Česká televize (převážně ČT 24), sociální síť Facebook a sdružení Antikomplex.

6.1 Česká televize

To, že zájem široké veřejnosti o historii a současnost Sudet roste, je v poslední době patrný. Důkazem jsou pořady a články uveřejněné Českou televizí, která je podle mého názoru považována za největšího dodavatele informací pro širokou veřejnost. Naše veřejnoprávní televize dokonce nedávno uvedla kontroverzní reality show „Dovolená v Protektorátu“⁵², která vzbudila u veřejnosti velký zájem ať už s kladným, nebo záporným ohlasem.

Dalším příkladem pořadu zabývajícím se Sudety byl dokumentární cyklus *Ta naše povaha česká, konkrétně epizoda Jizvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí*. V této epizodě se často opakoval motiv tak zvané „vykořeněnosti“ místních obyvatel, údajně se nesžili s přírodou a neměli k místu vztah, protože zde nežili po několik generací. To jsou důvody, proč krajinu vyčerpali a proč pohraničí zeje pustotou. Dnešní podoba pohraničí je zde popisována jako mrtvá a vyčerpaná. Předěl mezi pohraničím a vnitrozemím bude podle autorů vždy patrný.⁵³ Zajímavé je, že natáčení proběhlo na několika místech v republice, vždy ale byly vybrány ty nejpustější a nejchudší oblasti. Liberecká část Sudet se do natáčení

⁵² Více informací k pořadu na: *Dovolená v protektorátu* [online]. Ceskatelevize.cz, 2015 [cit. 20. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10871520054-dovolena-v-protektoratu/8579-o-projektu/>>.

⁵³ BĚLOHLAVÝ, Karel; KETELEŠ, Krunoslav; VEČĚŘA, Josef. *Ta naše povaha česká: Jizvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí* [video]. TV, ČT2, 21. 1. 2016, 03:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/407235100011022-jizvy-zustavaji-aneb-promeny-naseho-pohranici/>>.

nedostala. Další epizoda stejného pořadu s názvem Sudety – naše trauma, se zabývá česko-německými vztahy v oblasti pohraničí.⁵⁴

Další reportáž, kterou publikovala ČT24 11. 2. 2016, zase přináší poselství, které tvrdí, že počet obyvatel v pohraničí rapidně klesá. Důvodem je podle autorů nedostatek pracovních podmínek a financí. V pohraničí není dostatek práce pro mladé lidi a místa, která jsou vyhledávána turisty, jako jsou na příklad horská centra. Ta jsou zase pro běžné obyvatele příliš náročná z důvodu cen tvořených pro turisty.⁵⁵

6.2 Facebook

Nejmocnější mediem dnešní doby je podle mého názoru sociální síť Facebook. Na Facebooku lze najít tři větší skupiny, které mají několik tisícovek sledovatelů a zabývají se Sudety. Největší skupinou je stránka Sudety – nejkrásnější místo v pekle⁵⁶. Ačkoli se tato stránka zdá jako ne příliš věrohodná, je nutné ji také brát v potaz vzhledem k tomu, že má více jak 7 000 sledovatelů a autorem je politicky aktivní mladý muž pocházející z oblasti Sudet Dominik Feri. Stránka je pojata ironicky a většina příspěvků směřuje právě ke kritice poválečného odsunu Němců a následného osidlování. Zajímavé je sledovat příspěvky lidí na stránce a reakce na příspěvky autora stránky. Například Jan P. zde napsal: „*Problém Sudet není odsun, ale přisun.*“⁵⁷ V některých příspěvcích je ale znát, že autor stránky krkonošské Sudety od ostatních oblastí Sudet odlišuje nikoli však v pozitivním slova smyslu, z důvodů přemrštěných cen v této oblasti. Toto lze pozorovat na příklad v komentáři k fotografii ze dne 4. 8. 2015 „*Ach ano Krkonoše, místo střetu polského a českého živilu. Prostředí křesťanské, ceny židovské (a tak to máme rádi). (...) mé šmucig sudetské vlasti věrný*“⁵⁸.

⁵⁴ BĚLOHLAVÝ, Karel; VEČEŘA Josef. *Ta naše povaha česká: Sudety – naše trauma* [video]. TV, ČT2, 30. 4. 2015, 02:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/403235100011011-sudety-nase-trauma/>>.

⁵⁵ *V pohraničních obcích obyvatele nic neudrží, utíkají rychleji než dříve* [online]. Ceskatelevize.cz/CT24, 11. 2. 2016 [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1690210-v-pohranicnich-obcich-obyvatele-nic-neudrzi-utikaji-rychleji-nez-drive>>.

⁵⁶ FERI, Dominik. *Sudety – nejkrásnější místo v pekle* [online]. Facebook.com, [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/sudetyjsoupeklo>>.

⁵⁷ PEŠTÁL, Jan. *Sudety – nejkrásnější místo v pekle* [online]. Facebook.com, 26. 1. 2016 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <https://www.facebook.com/sudetyjsoupeklo/posts_to_page/>.

⁵⁸ FERI, Dominik. *Sudety – nejkrásnější místo v pekle* [online]. Facebook.com, 4. 8. 2015 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/sudetyjsoupeklo/photos/pb.1671417156420458.-2207520000.1455360398./1702211090007731/?type=3&theater>>.

Druhou nejpočetnější skupinou s více jak 3 700 sledovateli je stránka Sudetenland CZ⁵⁹. U této stránky není jasné, kdo je jejím zakladatelem. Nicméně by se mělo jednat o stránku, která by měla sloužit zájemcům o historii a současnost pohraničí.⁶⁰ V drtivé většině případů jsou zde sdíleny správcem stránky dobové fotografie měst a vesnic nacházejících se v Sudetech. Lze zde ale najít i sdílení příspěvků facebookové stránky Antikomplexu, kterému se budu věnovat samostatně. Na této stránce není vedena téměř žádná diskuze na rozdíl od výše zmíněné stránky Dominika Feriho.

6.3 Antikomplex

Antikomplex je sdružení zabývající se osudem Sudet po druhé světové válce. Tato organizace je velmi veřejně činná, na Facebooku má sdružení Antikomplex více jak 2 000 sledovatelů. Antikomplex hojně vydává publikace jak v českém, tak i v německém jazyce, pořádá výstavy, semináře a exkurze pro školy.⁶¹ Jedná se o českou skupinu, která si za své hlavní cíle klade zejména kritickou reflexi české minulosti a osvětu mezi veřejností.⁶² Při hlubším pozorování vydávaných materiálů si nelze nevšimnout jednostranného pohledu. Antikomplex sbírá materiály převážně od Němců. Příkladem budiž na příklad publikace *Odchody a návraty*, která se věnuje odsunutým Němcům a jejich potomkům a jejich vztahu k Sudetám⁶³ a kniha *Zůstali tu s námi*, která pracuje s materiálem sesbíraným od Němců, kteří nebyli odsunuti.⁶⁴

Antikomplex se hojně vyjadřuje k tomu, jak byla přetvořena krajina v pohraničí po druhé světové válce a k tomu, jak nucený odsun vnímali Němci. Ze všeobecné tvorby je patrná obrovská kritika a devalvace jedinců, kteří se do pohraničí přistěhovali po Němcích.

⁵⁹ *Sudetenland CZ* [online]. Facebook.com, 22. 5. 2011 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/Sudetenland-CZ-217258788299438>>.

⁶⁰ *Sudetenland CZ: Informace o stránce* [online]. Facebook.com, 22. 5. 2011 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <https://www.facebook.com/Sudetenland-CZ-217258788299438/info/?tab=page_info>.

⁶¹ Webové stránky Antikomplexu: <www.antokolpex.cz>; Facebook Antikomplexu: <<https://www.facebook.com/Antikomplex-337722010470/?fref=nf>>.

⁶² *O nás* [online]. Antikomplex.cz, [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.antikomplex.cz/o-nas.html>>.

⁶³ RAUSS, Marita; Sarah SCHOLL-SCHNEIDER; Peter FASSL (eds.). *Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století*. Praha: Antikomplex, 2015. 381 s.

⁶⁴ LINDER, Johana; MALECHA Corinna. *Zůstali tu s námi: příběhy českých Němců = Bei uns verblieben: Geschichten tschechischer Deutscher*. Praha: Antikomplex, 2013. 530 s.

K proměně krajiny v Sudetech vyšla kniha a proběhla výstava s názvem *Zmizelé Sudety*⁶⁵, kde je hojně kritizováno zacházení s krajinou v pohraničí. Oblast, kterou jsem se zabývala já, zde nenalezneme vůbec. Při bližším prozkoumání míst, kterými se publikace zabývá (viz obrázek číslo 2), zjistíme, že je opomenuta nejen oblast Liberecka, ale také oblast Českokrumlovska, Novohradska a Jindřichohradska. Ačkoli se tedy publikace prezentuje jako dílo mapující celou oblast pohraničí, není tomu tak. Vybrány jsou záměrně ty lokality, u nichž nelze popřít, že většina z nich buď neprosperuje, nebo jsou vylidněné.⁶⁶

Obrázek číslo 2: Mapa Sudet s vyznačením kde Antikomplex sbíral materiál pro *Zmizelé sudety*.⁶⁷ Místo vyznačené kroužkem, je přibližně oblast ve které jsem realizovala výzkum já. Vyšrafovaná oblast jsou přibližně další místa, o kterých Antikomplex mlčí.

Antikomplex nejen, že nedává lidem žijícím v dnešní době slovo k tomu, aby se vyjádřili sami k tomu, jaký mají vztah k danému místu, Antikomplex si dokonce klade za cíl

⁶⁵ MIKŠÍČEK, Petr a kol. (ed). *Zmizelé Sudety: [katalog k výstavě] = Das verschwundene Sudetenland: [der Katalog zur Ausstellung]*. 5. Upravené a rozšířené vydání. Domažlice: Český les, 2007. 726 s.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 25.

naučit obyvatele dnešního pohraničí žít v dané lokalitě lépe, tak, jak by bylo vhodné. Toto je prezentováno jako občanské vzdělávání s podtitulem: Učíme se ovlivňovat místo, kde žijeme. S pomocí komunitních programů Antikomplex chce vytvořit jakýsi příběh daného místa. Dle sdružení je občanská povinnost každého znát svoji roli v tomto příběhu.⁶⁸

Jednou z mála publikací, ve které se Antikomplex zaměřuje na nově příchozí obyvatele, a nikoliv na Němce, je publikace *Nejsou jako my* od Matěje Spurného. Bohužel ani tato kniha nedává moc prostoru k vyjádření se přímým aktérům. Pojednává spíše o osidlovacím programu tehdejší vlády, a ačkoli má kniha v podnázvu *Česká společnost a menšiny v pohraničí*, zabývá se pouze menšinami, jako jsou na příklad Romové, Řekové a samozřejmě navrátnější se Němci a volnější Češi. Navíc kniha nemá přesah do současnosti. Klíčové jsou počátky osidlování do roku 1960.⁶⁹

6.4 Shrnutí

Z výše zmíněného tedy dle mého názoru jasně vyplývá, že veřejnosti je předkládán generalizovaný a jednotvárný pohled na Sudety. Příběhy a obrazy Sudet jsou zužovány a cíleny na místa opuštěná a neprosperující. Místa, která prosperují, se do oblasti pohraničí nezahrnují, ačkoli tam de facto patří. Všechny výše zmíněné zdroje mají ambici podávat svědectví o oblasti Sudet, ale ani jeden ze zdrojů však nezmiňuje oblasti bohatých Sudet a možná záměrně, možná mimovolně se koncentruje na zrušované oblasti pohraničí. Vzhledem k tomu, že v pohraničí existují místa, která nejsou zrušované a nemají tak vysoký podíl nezaměstnanosti, je podle mého názoru na místě věnovat pozornost i jim. Zejména je pak třeba přestat se soustředit pouze na poválečnou křivdu vůči německému obyvatelstvu, kterou rozhodně nechci zpochybňovat nebo zlehčovat. Pokud však chceme najít důvody toho, jak Sudety vypadají dnes, je nutné ptát se obyvatel žijících na těchto místech, a ne Němců, kteří zde již od konce druhé světové války nežijí.

⁶⁸ *Občanské vzdělávání* [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.antikomplex.cz/obcanske-vzdelavani.html>>.

⁶⁹ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. 373 s.

7 Vnímání faktu, že rodiče byli osidlovateli

Jak se tedy samotné obyvatelstvo pohraničí staví k faktu, že jejich rodiče do pohraničí přišli osidlovat domovy jiných lidí a hraje to vůbec v jejich životech nějakou roli? Na tuto otázku se pomocí analýzy získaných rozhovorů budu snažit odpovědět v této kapitole. Musím konstatovat, že dle výsledků mých rozhovorů tento fakt v dnešním životě těchto lidí nehraje moc velkou roli. Na druhou stranu jsou si ho ale vědomi.

Ve všech případech bylo osidlování rodičů zhodnocené jako dobrovolné. Důvody přestěhování do pohraničí se různí. V několika případech, zejména v obci Skleněná, se objevoval důvod lepších pracovních podmínek. Obec Skleněná patřila do průmyslových obcí a sklářský průmysl zde měl velkou tradici, kterou sem zaneslo právě německé obyvatelstvo. Průmysl však s odchodem německého obyvatelstva nezanikl, ale fungoval konstantně dál, a to až do devadesátých let dvacátého století.⁷⁰

I z těchto důvodů sem mnohdy přicházeli noví osadníci. Stěhovali se do Sudet za práci. V kontextu dnešního diskursu se tahle věta zdá být téměř oxymóronem. Většina nově příchozích nebyla vyučena ve sklářském řemesle. Mimo sklářského průmyslu se dojíždělo do přilehlých měst a obcí za práci v textilním nebo elektrotechnickém průmyslu. Na příklad rodiče paní M. byli holič a kadeřnice. Maminka později tedy dojížděla do prádelny a tatínek do „*bižutérky*“ (to je označení pro továrnu vyrábějící skleněnou bižuterii).⁷¹

V Zemědělské byly důvody příchodu nových osadníků úplně jiné. Zemědělská byla zemědělskou obcí již v době, kdy byla německá. To lze dovodit i z rázu staveb, které jsou v obci dodnes. U většiny z nich je jasně patrný styl německé architektury. Jedná se o typické velké německé statky s velkými místnostmi. Na rozdíl od Skleněné, kde jsou původní a nové domy promíseny mezi sebou a v drtivé většině ani nelze původní stavbu poznat, v Zemědělské je obec rozdělena na dvě části. V horní polovině obce, kde jsem nacházela své respondenty, žijí právě potomci lidí, kteří přišli po válce osidlovat pohraničí. Kdežto ve spodní části obce rostou novostavby, které si budují mladé rodiny. Nově příchozí jen ojediněle koupí některou z původních staveb a rekonstruují ji. Obě vesnice tak postupně začínají vypadat více jako satelitní městečko než jako sudetské vesnice.

Lidé, kteří sem po válce přicházeli, mnohdy netušili, že zde je bude čekat mnohem větší dřina než obcích zaměřených průmyslově. K velkým statkům zde náleželo také velké

⁷⁰ Paní Š., pamětnice, rozhovor ze dne 23. 6. 2015.

⁷¹ Paní M., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 8. 2015.

množství půdy, kterou bylo třeba obdělávat. Statek s polnostmi dostali na starosti většinou rodiny, tedy rodiče s dětmi. V tak malém počtu práce schopných lidí, bylo mnohdy téměř nemožné tolik práce obstarat. Možná i proto tady lidé vnímají fakt, že jejich rodiče se sem přistěhovali trochu silněji než obyvatelé Skleněné. Dalším důvodem může být i to, že obec byla po válce zcela vylištěná a lidé museli veškerý život v obci budovat úplně od počátku na rozdíl od Skleněné, kde zůstalo několik českých a smíšených rodin.

Do Zemědělské většinou přicházeli osadníci původem z chudších vrstev a podle slov respondentů tomu tak bylo proto, že toužili „mít něco vlastního“. Ovšem tito lidé záhy zjistili, že takový život je velmi náročný a mnozí z nich po krátkém čase litovali. Lidé, kteří si pamatují bídu, mezi něž patří na příklad paní C., velmi neradi na toto období vzpomínají a mnohdy jej považují za nejhorší ve svém životě.

„Chtěli být se svými pány určitě. To bylo něco. Ale přepočítali se. (...) No, já si pamatuju, že moje maminka vždycky říkala (smích). Já to řeknu, tak jak ona to říkala tátovi, kdyby seděl na prdeli, že by uděl lepší. To víte no.“⁷²

„Ten impulz byl takovej, že otec jako byl účastníkem druhé světové války ve Svobodové armádě. No a voni prostě když skončila válka, tak to nabízeli těm účastníkům osídlování toho pobraňič. Pravda je, že jako ti moji rodiče, kteří byli úplně chudí, tak přišli do statku, který byl bohatěj (smích). To tak bylo. A vůbec neměli představu vo tom, jaký množství práce tady je čeká.“⁷³

Z výše zmíněných citátů je také možné poznat, co se rozhovory táhne jako tenká červená nit. Místní, ať už ve Skleněné, nebo v Zemědělské, vždy příchod do Sudet racionálně odůvodňují. Mnohdy vysvětlují důvody příchodu i do podrobností, jako by to byla obrana před útokem, aby nebyli nařčeni, že jejich rodina získala dům jen tak, navíc dům, který byl domovem někoho jiného. Všichni respondenti až na pana H. nepojmenovávají přesídlení rodičů jako osídlování. Ve spoustě případů se objevuje to, že dům, do kterého přišli, koupili od nějakého Čecha, který jej vlastnil. Velmi často je také zdůrazňováno, že po příchodu byly domy prázdné a žádný majetek po Němcích v nich nebyl.⁷⁴ Já se domnívám, že je to skutečně jakási obrana před nařčením z rabování v pohraničí.

⁷² Paní C., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 24. 8. 2015.

⁷³ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

⁷⁴ Na příklad rozhovor s paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015.

8 Pojem domov – domov rodičů versus domov potomků

Jak jsem zmiňovala již výše, v dnešní době se o pohraničí mluví hodně, málokdo však dá nynějším obyvatelům prostor k vyjádření. Pokud se řeší problematika osidlování, můžeme se setkat s pojmem vykořeněnosti dnešních obyvatel. Tento pojem lze slyšet v dokumentu Proměny našeho pohraničí⁷⁵, ale pracuje s ním i Antikomplex. Na příklad v jejich článku Genius loci kulturní krajiny, sudetské zvláště⁷⁶ je pojem vykořeněnosti v pohraničí jedním z hlavních témat.

Jak to ale vidí samotní obyvatelé? Skutečně pocítují, že jim chybí několik generací kontinuity, aby se mohli cítit někde doma? Skutečně jim je prostředí, ve kterém žijí, tolik odcizeno? U mých respondentů jsem nenašla žádné náznaky vykořeněnosti nebo pocitu, že na dané místo nepatří, ba naopak. Téměř všichni bez váhání uváděli, že doma jsou buď ve Skleněné, nebo v Zemědělské. Jedinou výjimkou byl pan H. ze Zemědělské. Jak jsem již zmiňovala výše, pak H. je velice specifickým respondentem a značně se vymyká všem ostatním respondentům.

Pan H. je jediný z respondentů, kdo aktivně vnímá „sudetství“. Krajina, ve které žije, jsou Sudety. Všichni ostatní to nevnímají vůbec, podle nich jsou rozdíly mezi Sudety a vnitrozemím již zcela setřeny. Jedná se pouze o úsek historie, který je už dávno pryč, a nijak neovlivňuje život v dané lokalitě. Pan H. tvrdí naprostý opak. Výpověď pana H. je úplně odlišná od ostatních výpovědí a naopak koresponduje se stanovisky Antikomplexu.⁷⁷

„A tady nebyly ty kořeny tak jako ve vnitrozemí, tam ty kořeny byly, tam prostě na tom hospodařily možná staletí ty rodiny. (...) Neměli k tomu takový vztah k tomu hospodaření a k tomu majetku, ale i vůbec. K tomu okolí, k tomu prostředí, to je prostě... To je vykořeněná oblast. A ty kořeny, ty se tady zapouštěj hodně dluho a i já, kterej jsem se už tady narodil a už jsem dneska v důchodu, tak pořád... Pořád jako si uvědomuju to přistěhovalství tady.“⁷⁸

„Dneska je to jedno. Dneska je to republika. A jestli to jsou Sudety, nebo nejsou, je úplně jedno.“⁷⁹

⁷⁵ BĚLOHLAVÝ, Karel; KETELÉŠ, Krunoslav; VEČEŘA, Josef. *Ta naše povaha česká: Jizvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí* [video]. TV, ČT2, 21. 1. 2016, 03:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/407235100011022-jizvy-zustavaji-aneb-promeny-naseho-pohranici/>>.

⁷⁶ MIKŠÍČEK, Petr. *Genius loci kulturní krajiny, sudetské zvláště* [online]. Antikomplex.cz, [cit. 19. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.antikomplex.cz/genius-loci-kulturni-krajiny-sudetske-zvlaste.html>>.

⁷⁷ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovory z dní 25. 8. 2015 a 12. 12. 2015.

⁷⁸ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

⁷⁹ Pan O., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 26. 8. 2015.

Ze zmíněných citací rozhovorů je jasné vidět, že pan H. je značně ovlivněn většinových diskursem. Kdežto ostatní respondenti tento diskurs absolutně popírají. Není to pouze pan O., který podle výše zmíněného tvrdí, že rozdíly mezi Sudetami a vnitrozemím jsou zcela setřené. Ale na příklad paní S. se společně s paní M. jasně vyjadřují, že jejich domovy jsou a byly ve Skleněné.⁸⁰ Někteří z mých respondentů se museli v určitých fázích jejich života z dané obce odstěhovat, stejně jako pan H., který delší dobu sloužil v armádě na Slovensku.⁸¹ Na konec se ale všichni vrátili zpět do Skleněné nebo Zemědělské. Stejně tomu tak bylo i u pana O.⁸² a paní S.⁸³

Pan H. jako by stál na pomezí mezi obyvateli sudetských vesnic a „*vnitrozemní městskou inteligencí*“⁸⁴, která se k problematice vyjadřuje. Jeho stanoviska přímo odporují stanoviskům všech ostatních respondentů a zároveň korespondují se stanovisky Antikomplexu. V rozhovorech dokonce používá stejnou slovní zásobu, která je užívána ve výše zmíněných dokumentech ČT a publikacích Antikomplexu. Pan H. se tedy k otázce domova vyjadřuje tak, že domov je tam, kde má rodinu a své blízké.⁸⁵ Přesto se ale i po několika letech strávených na Slovensku a následně v České Lípě vrátil zpět do Zemědělské, do statku svých rodičů. To, že pan H. pociťuje jakousi vykořeněnost, ale může být také dáno tím, že jeho rodiče pocházeli ze Slovenska. Nacionální identita v pocitu vykořeněnosti pravděpodobně v tomto případě sehrála velkou roli. Tento fakt ho zasahoval zejména v mládí, kdy sám nevěděl, kam patří. Stál na pomezí mezi češtvím a slovenstvím.⁸⁶ Toto dilema se pravděpodobně promítá do jeho dnešních stanovisek.

Fixace na rodinu, jakožto nukleární jednotku, se v rozhovorech opakuje. Respondenti nebyli ve většině případů schopni navázat v lokalitách pevné sociální sítě. Drtivá většina navázaných sociálních sítí, které měly delší trvání, byly tvořeny v rámci

⁸⁰ Paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015; Paní M., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 8. 2015.

⁸¹ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

⁸² Pan O., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 26. 8. 2015.

⁸³ Paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015.

⁸⁴ RYNDÁ, Ivan. Rozhovor pro pořad Ta naše povaha česká. In BĚLOHLAVÝ, Karel; KETELEŠ, Krunoslav; VEČEŘA, Josef. *Ta naše povaha česká: Jízvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí* [video]. TV, ČT2, 21. 1. 2016, 03:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/407235100011022-jizvy-zustavaji-aneb-promeny-naseho-pohranici/>>.

⁸⁵ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

⁸⁶ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 12. 2015.

komunitních aktivit v minulém režimu (zábavy, plesy, pionýr, květnové průvody a tak podobně). Po revoluci komunitní život na vesnicích upadá. Toto je podle mého názoru rys i mnoha dalších vesnic po revoluci. V rámci svého studijního výjezdu do jedné vesnice v Sudetech na Jesenicku jsem tento úpadek komunitního života pozorovala taktéž. Ve všech vesnicích, které jsem navštívila, lidé na komunitní život v době před rokem devadesát vzpomínají s nostalgií. Ani v jedné z vesnic není vnímáno, že spousta komunitních aktivit byla povinně dána komunistickým režimem. Tyto aktivity zjevně podporovaly pocit sounáležitosti obyvatel vesnice. Zánik komunistického režimu znamenal i zánik většiny povinně slavených svátků a společenských akcí různých místních spolků, a proto do značné míry v obcích zanikl komunitní život. Tento fakt, dle mého názoru, zapříčinil fixaci na vazby v blízké rodině a absenci dalších sociálních sítí.

Ačkoli tedy vzniká a umocňuje se fixace na blízkou rodinu, je již mnoho rodinných sítí ztraceno. Tento fakt se pojí k tomu, jak vnímali domov rodiče mých respondentů, tedy ti, kteří přišli osidlovat Sudety. Všichni respondenti se shodují v tom, že jejich rodiče se nikdy necítili doma v nově osídlené lokalitě. Zde je ale důležité zmínit, že ačkoli naše společnost je bilaterální descendenční skupinou, mnohdy definujeme své příbuzenské vazby více skrze matrilaterální větev, nebo patrilaterální větev.⁸⁷ Respondenti se přiklánějí k matrilaterární větvi a skrze ni také definují svoji rodinu. Rodina otce mnohdy upadá v zapomnění. Možná tomu tak bylo i z toho důvodu, že matky respondentů ve většině případů i po přestěhování do nové lokality udržovaly vztahy se svými původními rodinami. Někteří respondenti také vzpomínají na to, že matky dojížděly za prarodiči respondentů nebo o ně nějakou dobu pečovaly.⁸⁸ Mnohdy je zde také dodnes povědomí o sourozencích matky a jejich dětech. Kdežto ze strany otce je většinou výpověď omezena na jeho rodiče, někteří respondenti ani přesně nevědí, kolik měl otec sourozenců.⁸⁹ Ve všech případech jsou však vazby ke vzdálenějšímu příbuzenstvu velmi ochablé a téměř vymizelé. Proto když mluvíme o fixaci na rodinu jako nukleární jednotku, jedná se o potomky a vnoučata respondentů, viz citace z rozhovoru s paní M. a panem H.

⁸⁷ Více k bilaterálnímu descendenčnímu systému v: SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 155 – 195.

⁸⁸ Na příklad: Paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015; Paní M., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 8. 2015.

⁸⁹ Tamtéž.

„K babičce jsme jezdili dost, ale pak jako s téma bratrancema jsme se taky navštěvovali, to jako jo. Ale pak už dýlejc jsme přestali. Voni už pak měli svoje děti, už zas měli rodiny, že jo. Tak už se to pak přestalo náck tak.“⁹⁰

„Mamka určitě (táhla ke Slovensku, odkud pocházela – poz. autorky), protože oni tam měli ještě i svý rodiče. Otec ne, ale mamka ještě tam měla rodiče. No tak tam se jezdilo častějč taky v tý době. To já pamatuju třeba zabíjačky, když naši dělali, tak se zvalo ze Slovenska, přijeli sem. To byly velký, to bylo společenský události. Ta zabíjačka to nebylo jen maso a sádlo. A stejně tak my jsme jezdili tam. Já si pamatuju jako dítě, že jsme tam jezdili častějč. Ale je to odvislý od toho, jaký příbuzní už ti tam zůstali, si myslím no.“⁹¹

V mém výzkumném vzorku jsou zastoupeni jak lidé, kteří se v nově osídlené lokalitě již narodili (na příklad pan H.), tak lidé, kteří se do lokality stěhovali s rodiči jako děti – na příklad paní S. Pokud v původní lokalitě respondenti v dětství strávili alespoň tak dlouhou dobu, aby stihli navázat přátelství, lépe se jim v původní lokalitě sítě udržovaly. Samozřejmě to ale závisí také na tom, jak je původní lokalita vzdálená. S ohledem na mé zkušenosti nabyté ve Skleněné, Zemědělské a v Jeseníkách usuzuji, že čím hlouběji do Sudet a čím dál od hranice mezi Sudety a vnitrozemím, tím z větší dálky lidé přicházeli. Na příklad do Skleněné většina lidí přicházela z ne příliš vzdálených míst. Dokonce se zde objevují i případy, kdy lidé přecházeli z jedné části Sudet do jiné, to je příklad pana L.⁹² nebo paní A.⁹³ Naproti tomu v Zemědělské přicházela většina obyvatel z mnohem větší dálky, na příklad rodiny pana H. přišla ze Slovenska.

Z mých zjištění vyplývá, že lidé se v pohraničí necítí být vykořenění, ba naopak naprostá většina z nich se cítí být v Sudetech doma. Zbývá tedy ještě vypořádat se s otázkou vztahu těchto obyvatel k místnímu prostředí. Jak jsem popsala výše, o tuto problematiku se zevrubně zajímá Antikomplex. Moje zjištění jsou ale opět v naprostém rozporu se zjištěními skupiny Antikomplex. Co se týká Skleněné, jak zmiňuji výše, v mnoha případech lidé na tento druh krajiny byli zvyklí, protože pocházeli z nedalekého okolí nebo dokonce z jiné části Sudet. Je zde mnoho domů, které prošly značnou přestavbou nebo novostaveb, zároveň zde ale bylo zachováno několik typických velkých německých vil. Zemědělská by se mohla na první pohled zdát trochu více podobná příkladům udávaným

⁹⁰ Paní M., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 8. 2015.

⁹¹ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

⁹² Pan L., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 16. 6. 2015.

⁹³ Paní A., 1. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

Antikomplexem, ale také závěry této organizace nenaplnuje. Je sice pravda, že obec byla v době obydlí německým obyvatelstvem mnohem zalidněnější a pravděpodobně zde bylo i mnohem lepší občanské zázemí. Nelze však tvrdit, že obec chátrá a její podoba je zcela přetvářena nebo vylidňována, jak tvrdí kolektiv autorů v publikaci *Zmizelé Sudety*.⁹⁴ Ano, podoba vesnice se mění, protože zde rostou nové rodinné domy stejně tak jako ve Skleněné. Ale obec rozhodně není vylidněná, naopak se sem stěhují nové rodiny. Zároveň je však stále zachováno několik původních německých staveb, které obývají právě potomci osidlovatelů. Je samozřejmé, že pokud v těchto státcích lidé žijí po celý rok, musely zde nezbytně proběhnout stavební úpravy, aby bylo možné v domech přečkat i období zimy. Ale v mnoha případech nebyla tato opatření nijak radikální. Na příklad statky paní C. nebo pana H., který jezdí na zimu do svého bytu v České Lípě, se zachovaly v téměř původní podobě.

Ze zmíněného tedy jasně vyplývá, že potomci osidlovatelů se v Sudetech cítí být doma. Domovy rodičů nejsou ani vzdáleně považovány za jejich domovy. V drtivé většině případů jsou zde nenávratně zprerthány rodinné i jiné sociální sítě. Tvrzení o jakési vykořeněnosti obyvatel pohraničí a nesžití se s přírodou, která jsou vynášena médii a organizacemi činnými ve veřejném životě, jsou tedy samotnými obyvateli Sudet vyvráceny.

⁹⁴ MIKŠÍČEK (ed.) 2007, s. 9.

9 Historické milníky s přesahy do současnosti v paměti druhé generace osidlovatelů Sudet

Pokud zkoumáme kolektivní paměť, je podle mého názoru nutné pozastavit se u milníků současných dějin, které se musely úzce protínat s životy samotných respondentů. Navíc v životních příbězích aktérů se historické milníky odrážejí. Já jsem sledovala, jak jsou historické události, které se obyvatel dotýkaly, interpretovány a vnímány samotnými narátory. Dále také jak zmiňují výše, každá interpretace minulosti ilustruje pohled narátora na současnost i budoucnost.

Prvním klíčovým milníkem pro pohraniční oblast a její nynější obyvatele je jistě odsun Němců. V Zemědělské mi všichni tvrdili, že když do vesnice přišli, tak již zde žádní Němci nebyli. Případně byli respondenti ještě příliš malí, aby si to pamatovali. Ve Skleněné je trochu jiná situace. Skleněná byla smíšená vesnice, tudíž zde zůstali jak Češi, tak Němci ze smíšených manželství i nově příchozí osidlovatelé. Paní Š. si dokonce pamatovala i konec války. Společně s paní R. a s paní A. si pamatovaly i odsun německého obyvatelstva. Paní A. jako jediná na odsun vzpomíná velmi emotivně a považuje jej za obrovskou křivdu a hrůzu spáchanou na nevinných lidech. Paní A. je však jedinou narátorkou reprezentující první generaci osídlenců a paní R. a paní Š. jsou pamětnice, jejichž rodiny na tomto místě žily již za války. Naopak všichni obyvatelé druhé generace ze Skleněné mají tendenci odsun sice považovat za jakousi křivdu, protože Němci zde museli zanechat všechnu majetek, ale toto téma již není považované za živé. Lze tedy tvrdit, že kolektivní paměť druhé generace zachovává souhlasné stanovisko, to je že odsun proběhl v podstatě v poklidu a hrůzy a zvěrstva se děly jinde. Jako důkaz toho, že odsun zde neprobíhal tak strašně, jak se jeví, se udává, že smíšené rodiny si mohly zvolit, zda půjdou do Německa, nebo zůstanou v Čechách. Hrůzy odsunu tedy v rámci rodinné paměti nejsou evidentně předávány dál, čímž je konstruován jednotný pohled kolektivní paměti na odsun.

„Víte, že potom vlastně vodsunuli všechny Němce, že jo v tom čtyřicátým šestým a sedmým nějak jeden rok a druhej rok po válce. Všichni, co byli Němci, museli s těmi 30 kály jít na nádraží do Rychnova. Tam je nádraží vlakový. Tam prostě museli přijet a tam všichni jeli někam. Já nevím kam, že jo. To byla taková křivda na ty lidi, že jo. ... Jen kdo byl čistej Němec. Ale ty co byli smíšený, někdo chtěl, tak prostě, že byl ten mužskej Němec a řek si, já jsem Němec, já jdu do Německa...”⁹⁵

Poválečné události jako takové jsou brány ve skrze jako pozitivní. Na konci války bylo z pohledu obyvatel vše pozitivní. Začal se budovat komunitní život. Tato doba je vnímána jako doba, kdy soused pomáhal sousedovi a nikdo si nezáviděl, protože nebylo co.

⁹⁵ Paní Š., pamětnice, rozhovor ze dne 23. 6. 2015.

V případech, že se hovoří o rabování, mluví se vždy ve třetí osobě, vždy se jedná o lidi neznámé, kteří do obce přišli a zase odešli, anebo lidi, kteří majetek rozdělovali. Vždy se ale jedná o jakousi třetí abstraktní neznámou osobu. Jak zmiňuji již výše, je patrné, že se místní obyvatelé dodnes obávají zahanbení kvůli obvinění z rabování.

Téma znárodnování a rabování je naprosto tabuizováno. O znárodnování a kolektivizaci se ve Skleněné nemluví vůbec. V Zemědělské se kolektivizace považuje za vítanou událost, protože dřina na statcích byla nevládnutelná. Zároveň je ale přiznáváno, že v případě, že někdo nesouhlasil s kolektivizací, byl donucen. Je ale zdůrazňováno, že se to dělo na jiných místech.⁹⁶

Dalším historickým milníkem je rok 1968 a příjezd vojsk Varšavské smlouvy do Čech. Je všeobecně známo, že na Liberecku byl počátek okupace provázen tragickými událostmi. Proto jsem předpokládala, že tato událost bude v lidech vyvolávat emoce a vzpomínky. Opak je pravdou. V podstatě všichni mi tvrdili, že na vesnici se tyto události neprojevovaly nijak drasticky. Na druhou stranu ale všichni přiznali, že se báli a každý jeden respondent byl schopen dopodrobna vyprávět, co 21. srpna 1968 dělal on a jeho blízcí. Domnívám se, že i to svědčí o tom, že to byl pro místní obyvatele velmi silný zážitek, ačkoli dnes již událost zlehčují. Na srpen 1968 vzpomínají na příklad paní K. a pan H.

„No, tak jako příjemný to nebylo. Tenkrát jsme jeli do města, to jsem měla děti už, že jo, když tady byli. Jsme jeli náck a normálně na nás furt Rusáci s pistolema a natažený, a tak jsme zastavili, já teda byla málem mrtvá, že jo. Haranti za sebou v autě. A von jestli nemáme něco k jídlu, že maj hlad.“⁹⁷

„Hele já si z toho pamatuju akorát tolik, že... Tady u nás doma proběhla nějaká taková bouřlivá diskuze se sousedem, protože ten to slyšel první v rádiu. Tak sem prostě přišli a diskutovali o tom s našima. Ale tenkrát já si pamatuju, to byl takovej okamžik, že jsem byl na houbách a přinesl jsem plnou bundu, tu bundu jsem měl zavázaný rukávy. Plnou bundu hřibů! A já jsem byl tak nadšený, já jsem si myslel, že mě všichni budou chválit, a nikdo si mě ani nevšimnul! Protože zrovna se vo tom tady bavili. Ale jako přímo na Zemědělskou to nikdy nedolehlo, protože tady, tady vůbec nebyli ty vojáci jo. A jako nepamatuju si, že by tady v souvislosti s tím, anebo jako moji rodiče, nějak něco řešili takovýho, jo. No prostě díra no.“⁹⁸

Velmi zajímavá je v těchto lokalitách interpretace samotného tlaku ze strany komunistického režimu. Na křivdy páchané komunistickým režimem existují dvě

⁹⁶ Na příklad: Pan O., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 26. 8. 2015; paní C., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 24. 8. 2015.

⁹⁷ Paní K., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

⁹⁸ Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 25. 8. 2015.

stanoviska podle toho, do jakého názorového spektra se respondent před rokem devadesát řadil. Lidé, kteří byli pro režim potencionálně nepřijemní a kteří pravděpodobně měli za komunistického režimu potíže, se snaží křivdy ze strany svých sousedů zapomenout. Projevuje se to jistou tabuizací minulosti, nebo mají tendenci křivdy způsobené jim nebo jejich rodinám režimem devalvovat. Lidé, kteří stáli a mnohdy dodnes stojí na druhé straně názorového spektra, mají naopak tendenci racionalizovat svou politickou činnost před rokem devadesát nebo svou minulost zcela tabuizují. Příslušnost ke komunistické straně je v těchto místech vnímána spíše negativně a lidé se ke své politické minulosti velmi neradi přiznávají. Což kontrastuje s rozhovory, které byly sesbírány v rámci studijního výjezdu v Jeseníkách. Zde naopak drtivá většina přiznává a hlásí se ke své politické příslušnosti před rokem devadesát.

Ačkoliv každá doba má svá pozitiva i negativa, je zde revoluce a politický převrat vnímán až na výjimky pozitivně. Samozřejmě je zde ale spousta zklamání, která následovala po sametové revoluci. Objevuje se zde velká nostalgie po komunitě, které byla dříve jakousi nutností, dnes se více projevuje individualismus. To je vnímáno jako velké negativum dnešní doby. S tímto je také úzce propojen fakt, že lidé žijící v dnešní době musejí tak zvaně nést břemeno svobody a zodpovídat za následky svých jednání sami sobě. Život je mnohem méně řízený, což v mnoha lidech vzbuzuje určitou míru nejistoty. Jedná se převážně o nejistotu finanční a pracovní.

Pracovní podmínky jsou respondenty zhodnocovány tak, že je v dnešní době mnohem náročnější si najít práci. Tento názor je pravděpodobně zapříčiněn tím, že před rokem devadesát byla vytvářena tak zvaná nucená zaměstnanost. Respondenti se totiž zároveň shodují, že ačkoli jsou podmínky pro nalezení práce složitější, není práce nedostatek. Což opět kontrastuje s rozhovory z oblasti Jesenicka. Na Jesenicku jsou lidé přesvědčeni, že práce je v dnešní době velký nedostatek a že v době komunismu byl zajištěn dostatek práce. Tato dvě stanoviska ale dávají smysl v obou lokalitách, když se podíváme na statistiky podílu nezaměstnaných osob v daných lokalitách. Podíl nezaměstnanosti v okresech Česká Lípa a Jablonec nad Nisou, ve kterých se nachází mnou zkoumané lokality, za prosinec 2015 není vyšší než 5,7 %. Kdežto v okrese Jeseník, ve kterém se nachází obec, kterou jsem navštívila v rámci školního výjezdu, je podíl nezaměstnaných osob v tomtéž období 9,5 %.⁹⁹

⁹⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Statistiky nezaměstnanosti z územního hlediska* [online]. Portal.MPSV.cz, leden 2016 [cit. 20. 2. 2016]. Dostupné na <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem/?_piref37_240429_37_240428_240428.next_page=%2Findex.do&_piref37_240429_37_240428_240428.statse=2000000000011&_piref37_240429_37_240428_240428.statisk=2000000000013&_piref37_240429_37_240428_240428.send=send&_piref37_240429_37_240428_240428>.

Dalším fenoménem dnešní doby je podle mých respondentů závist, která pramení právě z vysoké míry individualismu. Celkově je tedy cítit jisté zklamání z dnešní doby a poměrně velký stesk po komunitě. Na druhou stranu je ale na Liberecku porevoluční doba na rozdíl od Jesenicka zhodnocována ve směs kladně. Lidé, jako na příklad paní S, mají pocit, že se mají lépe.

„Zlost jsem měla. Na ten režim celej, takovej. Protože my jsme nikdy nebyli jako straníci. Tatínek byl národní socialista, myslím, to bylo tenkrát po válce, tak jako s komunistama jsme nikdy neto. Nesouhlasili s ničím. Ale jako aby se mě to osobně dotklo... Já jsem nebyla zvyklá na žádněj přepych. Nic jsem neměla. (...) Já se teď mám nejlíp. Co chci, to si koupím, na co mám chuť. Já už nic moc nepotřebuju ale... Co prostě potřebuju, to si koupit můžu. Dřív jsem nemohla. (...) No, teď se mám nejlíp v tomhle režimu! Protože fakt, mně nic nechybí.“¹⁰⁰

Nelze si myslet, že zde panuje naprostá názorová shoda. Jak zmiňuji již výše, jsou zde i lidé, kteří se nachází na druhé straně názorového spektra. Zvláštností této oblasti ale je, že je zde vyvíjen jakýsi nepřímý sociální tlak na lidi s opačným názorem. Na rozdíl od Jesenicka je zde politická minulost velmi ožehavé téma a lidé o ni velmi neradi mluví. Pokud se někdo otevřeně přiznává a hlásí ke své komunistické minulosti, je zdejší společností tvrdě odsouzen. Na příklad paní R. obhajuje minulost svého manžela.

„Ale všichni byli rádi tady, že ho mají (manžela paní R. – pozn. autorky). Protože taky byli komunisti, který něco dělali a dělali to dobře, ne jenom takový nějaký vyčůránci. To je furt. To je pořád a na tom se nic nezměnilo, když se to tak vezme.“¹⁰¹

stat=200000000110&_piref37_240429_37_240428_240428.obdobi=L&_piref37_240429_37_240428_240429.rok=2015&ok=Vybrat>.

¹⁰⁰ Paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015.

¹⁰¹ Paní R., pamětnice, rozhovor ze dne 20. 7. 2015.

10 Jak konstruuji kolektivní paměť potomci osidlovatelů příchodích po poválečném odsunu Němců do Libereckého kraje?

Jak je tedy konstruována kolektivní paměť potomky osidlovatelů Sudet na Liberecku? K odpovědi na tuto otázku jsem se snažila dojít pomocí analýzy získaných rozhovorů a výše zmíněných materiálů. Podle výše zmíněného lze tedy tvrdit, že konstrukce kolektivní paměti v Sudetech na Liberecku není jednotná. Jak zmiňuji již výše, přirozeně zde nepanuje názorová shoda, proto není ani kolektivní paměť jednotná. U lidí z různého názorového spektra se liší konstrukce paměti.

Nicméně velmi důležitým společným faktorem je v této lokalitě většinový diskurs, který se striktně vymezuje vůči komunistickému režimu. Na základě tohoto tlaku je na vesnicích v sudetské oblasti vyvíjen na obyvatele sociální tlak, který je nutí k přijetí stejného stanoviska, kterým je odsouzení komunistického režimu. Lidé, kteří tento diskurs nepřijmou za svůj, se vystavují riziku odsouzení místní společností. Vzhledem k odsouzení minulého režimu je tedy pro spoustu místních nutné se vyrovnat s vlastní minulostí, která byla mnohdy s komunistickou stranou spjata. O této etapě své minulosti mlčí, jako by vůbec neexistovala. Existují samozřejmě i výjimky, mezi které patří na příklad pan H. Tito lidé přejímají většinový diskurs a sami sebe i své činy obhajují. Jak jsem již zmínila výše pan H. je velice specifický respondent, který stojí na pomezí mezi tak zvanou „městkou inteligencí“ a místními. Zcela se tak vymyká všem ostatním respondentům.

Dále je nutné mít na paměti, že v tomto výzkumu se jednalo o venkovské lokality. I to je tedy jeden z dalších faktorů, který jistě ovlivňuje konstrukci kolektivní paměti. Kolektivní paměť ve městech by jistě byla v určitém kontrastu ke konstrukci kolektivní paměti na vesnicích. Ve třetí kapitole se věnuji stručnému popisu venkova, zejména sudetského venkova a jeho specifik.

Dalším z velmi důležitých faktorů při konstruování kolektivní paměti v těchto místech je faktor práce. V každém životním příběhu, který jsem získala, hrálo zaměstnání a vztahy na pracovišti jednu z neklíčovějších rolí. Pomocí zaměstnání respondenti sama sebe definovali. Pomocí vztahů na pracovišti a pracovních podmínek také určovali situaci ve společnosti v dané době. Na pracovní podmínky před rokem devadesát respondenti vesměs vzpomínají velmi kladně. Nejen proto, že mají pocit, že dřív bylo snazší získat práci než dnes. Velmi důležité pro ně také byly vztahy a sociální sítě, které v zaměstnání získali. Po příchodu globálního kapitalismu však tyto sítě vymizí. Nárůst individualismu je v práci patrný a je vnímán velmi negativně. Narůstajícímu individualismu na pracovištích je tedy

vnímán jako jakýsi hubitel velmi dobrých sociálních vazeb v zaměstnání. Podle názoru mých respondentů také díky tomuto fenoménu upadá vzájemná solidarita.

Dalším společným znakem kolektivní paměti místních obyvatel je individualizované vzpomínání na kolektivní aktivity v obci. Tyto aktivity byly vnímány velmi pozitivně. Při vzpomínání na tyto akce se objevuje jistá nostalgie. Stoupající individualismus, který zapříčiňuje zprerhání sociálních sítí nejen na pracovišti, ale také v obci, v místě domova. Individualismu je také dávána za vinu všeobecná závist, která je dle obyvatel fenoménem dnešní doby.

Při tom právě sociální sítě, které se po pádu komunistického režimu rozpadají, jsou pro jedince velmi důležité. Díky sociálním sítím lidé mohou definovat vlastní domov. V návaznosti na to, kde se jedinec cítí být doma, se odvíjí jeho individuální a následně kolektivní paměť. Proto jsou sociální sítě v tomto výzkumu velmi důležité. Ze všech rozhovorů jasně vyplývá, že v první generaci byly rodinné sítě s původní lokalitou stále udržovány. S postupem času se však tyto sítě vytrácejí a jsou nahrazeny novými sociálními sítěmi, které vznikají v rámci kolektivních aktivit v obci nebo v zaměstnání. Právě vytvoření těchto sítí zapříčiňuje přilnutí druhé generace k nové lokalitě a navození pocitu domova. Udržování sítí s původní lokalitou – s domovem rodičů – tedy ztrácí na významu. Druhá generace osidlovatelů se tedy již cítí doma v nové lokalitě, toto také jasně vyplývá z rozhovorů. Toto zjištění tedy opět naprosto odporuje rétorice mainstreamového diskursu. Před rokem devadesát, tedy podle výpovědí narátorů, nelze uvažovat o jakékoli vykořeněnosti. Ba naopak, pokud použijí rétoriku Antikomplexu, druhá generace osidlovatelů zde spíše zakořenila.

Zlom však nastává po pádu komunismu s nástupem globálního kapitalismu a s tím spojeným rozmachem individualismu, který zapříčinil, že funkční sociální sítě v libereckém pohraničí se po roce devadesát začínají rozpadat. O jakési vykořeněnosti tedy lze hovořit až na tomto místě. Její příčinu však mainstreamový diskurs interpretuje zcela chybně. Nejedná se o vykořeněnost z důvodu nesžití se s krajinou, jak je mnohdy vykládáno. Ze sesbíraných rozhovorů jasně vyplývá, že vykořeněnost je následkem vzrůstajícího individualismu. Lidé ztrácí své vybudované sociální sítě a jsou nuceni fixovat se na nukleární jednotku – vlastní rodinu, protože jiné funkční sítě se nedaří udržovat ani navazovat nové.

Ke změně poměrů a rozpadu sociálních sítí se vyjadřuje na příklad paní K. *„My když jsme byly mladý a měly jsme ty ženský ty mimina, tak jsme se scházely. Šly jsme k tý pobejt, ta přišla ke mně. A pořád jsme spolu cestovaly. Dneska velký ploty a nashledanou a jako nikdo by neřekl teďka,*

*pojdte dál. (...) Tedka je vůbec neznám. Dřív jsem znala celou Skleněnou. A dneska to je velkej plot, samá tůje, velký vily a já vůbec ty lidi neznám.*¹⁰²

Jak zmiňuji již výše, v průběhu minulého roku jsem se zúčastnila volitelného předmětu Metodologie orální historie v rámci kterého, jsem navštívila oblast Jesenických Sudet a společně s mými spolužáky jsme se zde pokusili provést terénní výzkum formou polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování. Na základě rozhovorů sebraných na Jesenicku a na Liberecku se tedy domnívám, že konstrukci kolektivní paměti jako takové ovlivňuje více faktorů. Jedním z hlavních faktorů, který konstruuje paměť obyvatel pohraničí, je podle mého názoru zaměstnanost a pracovní podmínky v daném regionu a čase. Ačkoli Jesenicko nebylo cílovou zkoumanou lokalitou, jsem již tímto terénem ovlivněna a nemohu se zcela oprostít od srovnávání jistých faktorů. Tento fakt mi ale zároveň poskytuje širší úhel pohledu, který mi umožňuje odhalit zvláštnosti obou lokalit.

V lokalitách s nižším podílem nezaměstnaných je situace všeobecně vnímána pozitivněji než v lokalitách s vyšším podílem nezaměstnanost. Toto v sobě odráží také pohled na minulost a konstrukci paměti obyvatel regionu. Významným společným faktorem kolektivní historické paměti je jistá tabuizace a zlehčování komunistického útlaku. Dále je zde vyvíjen sociální tlak na jedince zastávající kladný názor ke komunistickému režimu. Tito jsou místní společností přinuceni k přijetí většinového názoru a jakési racionalizaci a odůvodnění své politické historie, v opačném případě se vystavují nebezpečí opovržení a zahanbení. I proto je zde politická minulost jednotlivců velmi ožehavým tématem.

¹⁰² Paní K., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

Závěr

V této práci jsem se snažila najít odpověď na výzkumnou otázku, jak konstruuje kolektivní paměť potomci osidlovatelů přichozích po poválečném odsunu Němců do Libereckého kraje? K zodpovězení této hlavní výzkumné otázky mi pomohly dílčí výzkumné otázky, na které jsem se snažila v této práci odpovědět. V této práci jsem se primárně snažila odhalit stanoviska nynějších obyvatel Sudet na Liberecku, tyto stanoviska jsem konfrontovala s mainstreamovým diskursem. Domnívám se, že z tohoto výzkumu vyšel překvapující výsledek, protože výsledky mého zkoumání naznačují naprostý opak toho, co je v dnešní době předáváno veřejnosti v médiích a publikacích věnujících se problematice oblasti Sudet.

Koncept vykořeněnosti, tak jak je prezentován dokumentaristy a Antikomplexem, nekorresponduje s výsledky výzkumu. Ukázalo se, že hrůzy odsunu nejsou v rámci kolektivní paměti přenášeny, což je pravděpodobně prvotním impulsem k tomu, že v nové lokalitě lze snadněji konstruovat pocit domova. Koncept domova ve zdejších lokalitách byl konstruován velmi brzy, hned druhou generací osidlovatelů. Pociť domova zde lidé nabývali díky vytvoření nových funkčních sociálních sítí v době komunistického režimu, kdy byla více podporována kolektivní aktivita. Sítě jsou zpřetrhány až s nástupem kapitalismu, který s sebou přináší také rozvoj individualismu, který je příčinou toho, že sociální sítě nejsou udržovány a nejsou ani navazovány nové. V současnosti tedy možná lze hovořit o vykořeněnosti. Nejedná se však o vykořeněnost zapříčiněnou odsunem německého obyvatelstva z pohraničí, jak praví většinový diskurs. Pokud bychom tedy přijali koncept vykořeněnosti, jednalo by se o v vykořeněnost ve smyslu zpřetrhání sociálních sítí z důvodu rozmachu individualismu.

Na základě sesbíraného materiálu v lokalitách Skleněné a Zemědělské, ale také předchozím studijním výzkumem v Sudetech na Jesenícku se domnívám, že velice důležitým faktorem v paměti obyvatel je kolektivní život, který se v dnešní době velmi rychle vytrácí. Jedním z nejdůležitějších faktorů v životech lidí je práce a pracovní podmínky. Ve všech případech se objevuje přesvědčení, že v minulosti byla práce lépe dostupná než dnes. Na rozdíl od stanovisek respondentů v Jeseníkách však respondenti z Liberecka uvádí, že je náročnější práci získat, neznamená to ale, že je práce nedostatek. Vzhledem k tomu, že pracovní podmínky jsou jedním z nejdůležitějších aspektů v životních příbězích respondentů, lze tedy podle mého názoru tvrdit, že pracovní podmínky v daném regionu značně ovlivňují konstrukci kolektivní paměti obyvatel v Sudetech nejen na Liberecku.

Mainstreamový názor tvrdí, že současné obyvatelstvo se v sudetských oblastech nedostatečně sžilo s místními přírodními podmínkami, což zapříčiňuje nedostatečný vztah k tomuto místu. Podle tohoto názoru by se konstrukce kolektivní paměti měla podílet na zhoršené socioekonomické situaci. Avšak toto naprosto odporuje zjištěním, která jsem získala ve zkoumané oblasti na Liberecku. Na základě sesbíraného materiálu se domnívám, že situace je opačná. To znamená, že socioekonomická situace v Sudetech ovlivňuje konstrukci kolektivní paměti na daném místě a v daném čase.

Cílem této práce bylo odrytí kolektivní paměti obyvatel Sudet na Liberecku. O jednotné kolektivní historické paměti těchto obyvatel avšak nelze hovořit. Paměť je konstruována podle toho, do jakého názorového spektra se člověk řadí. Většinový názor místních obyvatel určuje jednotnou linku paměti, kterou je přijetí jisté kritiky komunistického režimu, ne však bezvýhradně. Velmi důležitým zjištěním je podle mého názoru to, že v Sudetech na Liberecku je kolektivní paměť značně ovlivněna tímto většinovým názorem, protože na místní je vyvíjen sociální tlak, aby toto stanovisko přijali za své. V případě že se tak nestane, vystavují se ohrožení z odsouzení ostatními obyvateli. To je důvodem, proč mnoho z nich nechce hovořit o svém životě v minulém režimu a nehlásí se ke své politické minulosti. Je však třeba mít neustále na paměti, že pohled lidí na dobu minulou není černobílý a každá doba má svá pozitiva i negativa.

Prameny zahrnuté do zkoumání:

Rozhovory

Paní A., 1. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

Paní C., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 24. 8. 2015.

Pan H., 2. generace osidlovatelů, rozhovory z dní 25. 8. 2015 a 12. 12. 2015.

Paní K., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 10. 8. 2015.

Pan L., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 16. 6. 2015.

Paní M., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 12. 8. 2015.

Pan O., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 26. 8. 2015.

Paní R., pamětnice, rozhovor ze dne 20. 7. 2015.

Paní S., 2. generace osidlovatelů, rozhovor ze dne 18. 8. 2015.

Paní Š., pamětnice, rozhovor ze dne 23. 6. 2015.

Literatura

MIKŠÍČEK, Petr a kol. (ed). *Zmizelé Sudety: [katalog k výstavě] = Das verschwundene Sudetenland: [der Katalog zur Ausstellung]*. 5. upravené a rozšířené vydání. Domažlice: Český les, 2007. 726 s. ISBN 978-80-86125-21-3.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. 373 s. ISBN 978-80-904421-3-9.

Elektronické prameny

Antikomplex – webové stránky, Antikomplex.cz, [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <www.antikomplex.cz>.

BĚLOHLAVÝ, Karel; KETELEŠ, Krunoslav; VEČEŘA, Josef. *Ta naše povaha česká: Jízvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí* [video]. TV, ČT2, 21. 1. 2016, 03:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/407235100011022-jizvy-zustavaji-aneb-promeny-naseho-pohranici/>>.

BĚLOHLAVÝ, Karel; VEČEŘA Josef. *Ta naše povaha česká: Sudety – naše trauma* [video]. TV, ČT2, 30. 4. 2015, 02:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/403235100011011-sudety-nase-trauma/>>.

Dovolená v protektorátu [online]. Ceskatelevize.cz, 2015 [cit. 20. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10871520054-dovolena-v-protektoratu/8579-o-projektu/>>.

Facebook Antikomplexu [online]. Facebook.com [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/Antikomplex-337722010470/?fref=nf>>.

FERI, Dominik. *Sudety – nejkrásnější místo v pekle* [online]. Facebook.com, [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/sudetyjsoupeklo>>.

MIKŠÍČEK, Petr. *Genius loci kulturní krajiny, sudetské zvláště* [online]. Antikomplex.cz, [cit. 19. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.antikomplex.cz/genius-loci-kulturni-krajiny-sudetske-zvlaste.html>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Statistiky nezaměstnanosti z územního hlediska* [online]. Portal.MPSV.cz, leden 2016 [cit. 20. 2. 2016]. Dostupné na <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem/?_piref37_240429_37_240428_240428.next_page=%2Findex.do&_piref37_240429_37_240428_240428.statse=2000000000011&_piref37_240429_37_240428_240428.statsk=2000000000013&_piref37_240429_37_240428_240428.send=send&_piref37_240429_37_240428_240428.stat=2000000000110&_piref37_240429_37_240428_240428.obdobi=L&_piref37_240429_37_240428_240424.rok=2015&ok=Vybrat>.

Občanské vzdělávání [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.antikomplex.cz/obcanske-vzdelavani.html>>.

O nás [online]. Antikomplex.cz, [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.antikomplex.cz/o-nas.html>>.

PEŠTÁL, Jan. In *Sudety – nejkrásnější místo v pekle* [online]. Facebook.com, 26. 1. 2016 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <https://www.facebook.com/sudetyjsoupeklo/posts_to_page/>.

RYNDA, Ivan. Rozhovor pro pořad *Ta naše povaha česká*. In BĚLOHLAVÝ, Karel; KETELÉŠ, Krunoslav; VEČEŘA, Josef. *Ta naše povaha česká: Jízvy zůstávají aneb Proměny našeho pohraničí* [video]. TV, ČT2, 21. 1. 2016, 03:35 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/407235100011022-jizvy-zustavaji-aneb-promeny-naseho-pohranici/>>.

Sudetenland CZ [online]. Facebook.com, 22. 5. 2011 [cit. 13. 2. 2016]. Dostupné na <<https://www.facebook.com/Sudetenland-CZ-217258788299438>>.

V pohraničních obcích obyvatelé nic neudrží, utíkají rychleji než dřívě [online]. Ceskatelevize.cz/CT24, 11. 2. 2016 [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1690210-v-pohranicnich-obcich-obyvatele-nic-neudrzi-utikaji-rychleji-nez-drive>>.

Použité zdroje

Literatura

ASSMAN, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001. 320 s. ISBN 80-7260-051-6.

ASSMAN, Jan; CZAPLICKA, John. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, 1995, č. 65, s. 125 – 133.

COLE, Adra L.; KNOWLES, Gary J. *Lives in context: the art of life history research*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2001. 262 s. ISBN 0-7591-0144-2.

HAUKANES, Haldis. *Velká dramata – obyčejné životy: postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: SLON, 2004. 187 s. ISBN 80-86429-26-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HLAVÁČEK, Jiří. Teorie a metodologie orální historie: Kolektivní paměť a orální historie ve výzkumu soudobých dějin. *Memo: časopis pro orální historii*, 2012, roč. 2, č. 2, s. 6 - 16

HOUŽVIČKA, Václav. Otisky historie ve vědomí obyvatel pohraničí západních Čech (v kontextu česko-německých vztahů) – Dějiny jako zdroj regionální identity. In HOUŽVIČKA, Václav; NOVOTNÝ, Lukáš (ed). *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pobraničí: Sebeidentifikace a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. 170 s. ISBN 978-80-7330-109-5.

NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií: problematika míst. In MAYER, Françoise; BENSAN, Alban; HUBINGER, Václav (ed). *Antologie francouzských společenských věd: Město*. Praha: CEFRES, 2010, č. 10, s. 40 - 63.

ROBERTS, Brian. *Biographical research*. Buckingham: Open University Press, 2002. 212 s. ISBN 0-335-20286-1.

SILVERMAN, David. *Ako robíť kvalitatívny výskum, Praktická príručka*. Bratislava: Ikar, 2005. 327 s. ISBN 80-551-0904-4.

SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 402 s. ISBN 978-80-7419-019-3.

SVARŤÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitatívny výskum v pedagogických viedach*. Praha: Portál, 2007. 377s. ISBN 978-80-7367-313-0.

SVARŤÍČKOVÁ – SLABÁKOVÁ, Radmila. O paměti, historii, vědomí a nevědomí: Současná bádání v paměťových studiích. *Dějiny – Teorie – Kritika*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 232 – 255.

SZALÓ, Csaba. Od kolektivní paměti k paměti měst. *Sociální studia*, 2013, roč. 10, č. 4, s. 7 – 11.

Elektronické zdroje

BACHMANNOVÁ, Jarmila. Postavení sklářské terminologie v systému lexikální zásoby ze severního Železnobrodská. *Naše řeč*, 1986, roč. 69, č. 5, s. 242 – 246.

DUDOVÁ, Radka. *Kvalitatívny výskum životních dráh: life stories a biografický výskum* [online]. Socioweb.cz, listopad 2011 [cit. 22. 11. 2015]. Dostupné na <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=480&lst=117>>.

FIPOBEX. *Technologie výroby* [online]. Fipobex.cz, 2010 [cit. 28. 12. 2015]. Dostupné na <<http://www.fipobex.cz/cz/index.php?page=technologie-vyroby>>.

HÁJEK, Martin; HAVLÍK, Martin; NEKVAPIL, Jiří. Problém relevance v tematicky orientovaném biografickém interview: případ orálně historických životopisných rozhovorů. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online], 2014, roč. 50, č. 1 [cit. 22. 11. 2015], s. 41. Dostupné na <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/4f96b0465236434175b73d91f3fa60b59749fc9c_14-1-04Hajek17.indd.pdf>.

HAMMERSLEY, Martyn. *The relationship between qualitative and quantitative research: paradigm loyalty versus methodological eclecticism* [online]. Martynhammersley.wordpress.com, 30. 3. 2013 [cit. 24. 1. 2016]. Dostupné na <<https://martynhammersley.files.wordpress.com/2013/03/relationship-between-qualitative-and-quantitative-research.pdf>>.

MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník, aneb, co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přiblížením k dějinám literatury a umění)* [CD-ROM]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 4736 s. ISBN 978-80-7204-560-0.

NOVOTNÝ, Lukáš. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. *SOCIOweb* [online]. 2007 [cit. 25. 12. 2015]. Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=1>>.

PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie venkovského prostoru* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 2010 [cit. 28. 12. 2015], s. 3. Dostupné na <www.mvcr.cz/soubor/perlin-pdf.aspx>.

SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. *AntropoWebzín* [online]. 2-3/2007 [cit. 22. 11. 2015]. Dostupné na <<http://www.antropoweb.cz/cs/biograficka-metoda-v-antropologii>>.

Právní předpisy

Zákon č. 28/1945 Sb., Dekret presidenta republiky ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci, účinném ke dni 20. července 1945.

Seznam obrázků a jejich zdroje

Obrázek číslo 1: Mapa sudetské oblasti v Československu

Zdroj:

HAVELKOVÁ, Marcela; SEMOTÁNOVÁ, Eva [obrázek]. *Historie po obdobích: Československo po Mnichovském diktátu. Protektorát Čechy a Morava* [online]. Ceskatelevize.cz, [cit. 28. 12. 2015]. Dostupné na < http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/historie_14>.

Obrázek číslo 2: Mapa Sudet s vyznačením, kde Antikomplex sbíral materiál pro Zmizelé Sudety. Červeně vyznačené místo, je přibližně oblast ve které jsem realizovala výzkum já. Žlutě vyšrafovaná oblast jsou přibližně další místa, o kterých Antikomplex mlčí.

Zdroj:

MIKŠÍČEK, Petr a kol. (ed). *Zmizelé Sudety: [katalog k výstavě] = Das verschwundene Sudetenland: [der Katalog zur Ausstellung]*. 5. upravené a rozšířené vydání. Domažlice: Český les, 2007, s. 25. 726 s. ISBN 978-80-86125-21-3.